

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЯЦЕНКО ОЛЕКСАНДР ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 332.14:338.436.009.12

ФОРМУВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ СТАЛОГО РОЗВИТКУ І
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКИХ РЕГІОНІВ НА
ІННОВАЦІЙНИХ ЗАСАДАХ

08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Миколаїв – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Миколаївському національного аграрного університеті
Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор,
Кіщак Іван Теодорович,
Миколаївський національний університет ім. В.О.
Сухомилинського, декан факультету економіки.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор, академік НААН
України,
Даниленко Анатолій Степанович,
Білоцерківський національний аграрний університет,
ректор;

доктор економічних наук, професор,
Мармуль Лариса Олександрівна,
Одеська національна академія харчових
технологій,
завідувач кафедри економічної теорії та
фінансово-економічної безпеки;

доктор економічних наук, професор,
Гончаренко Ірина Василівна,
Миколаївський національний аграрний
університет,
професор кафедри світового сільського
господарства і зовнішньоекономічної діяльності.

Захист відбудеться «29» квітня 2015 р. о 9.00 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 38.806.01 Миколаївського національного аграрного університету за
адресою: 54020, м. Миколаїв, вул. Паризької Комуні, 9; конференц-зала.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Миколаївського національного
аграрного університету за адресою: 54020, м. Миколаїв, вул. Карпенка, 73. Навчальний
корпус №1.

Автореферат розісланий «28» березня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А.В. Ключник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Упродовж усього періоду державної незалежності України сталий розвиток і конкурентоспроможність сільських регіонів, регіональних агропродовольчих систем залишаються одними з основних пріоритетів економічної політики нашої держави. Цій проблематиці присвячено значну кількість наукових публікацій, а на урядовому рівні прийнято цілу низку програм, спрямованих на відродження українського села та підвищення ефективності функціонування вітчизняного АПК.

Водночас більшість урядових заходів не дали очікуваного ефекту. На жаль, зусилля державної влади в ході аграрної реформи були спрямовані в основному на проведення ринкової макроекономічної політики, які не могли самі по собі поліпшити і стабілізувати соціально-економічний, демографічний і екологічний стан на селі та підвищити життєвий рівень населення сільських регіонів. Як наслідок, українське сільське господарство залишається одним із найбільш проблемних секторів вітчизняної економіки, а інволюційні процеси в сільських регіонах потребують термінового вирішення. Це актуалізує необхідність проведення наукових досліджень, пов'язаних з пошуком фундаментальних причин низької ефективності втілюваних в Україні реформаторських рішень і дій з метою наближення рівня розвитку українських сільських регіонів до світових стандартів.

Вітчизняна та зарубіжна наукові школи зробили значний внесок у розробку сучасних підходів до вирішення проблем регіонознавства, розвитку регіональної економіки і регіональної політики, методології економічного обґрунтування територіальної організації економіки, формування територіальних пропорцій розміщення продуктивних сил, у дослідження впливу регіональних факторів в їх системному взаємозв'язку і у взаємодії з суспільним виробництвом, вдосконалення організаційно-економічного механізму функціонування інноваційних територій. Це знайшло відображення в працях провідних вітчизняних і зарубіжних учених: Е. Андрусенка, В. Бутова, О. Вишневської, М. Гладія, О. Гаркуші, П. Гайдуцького, І. Гончаренко, Ю. Губені, А. Гранберга, О. Гудзинського, А. Даниленка, Б. Данилишина, М. Долішнього, С. Дорогунцова, О. Єрмакова, В. Захарченка, Н. Кетів, В. Кістанова, А. Ключник, Н. Копилова, П. Макаренка, Л. Мармуль, Я. Олійника, О. Оніщенко, В. Павлова, Й. Пасхавера, М. Пістуна, П. Саблука, М. Сахацького, Є. Силаєва, Н. Сіндяшкіна, Н. Сіренко, Д. Сорокіна, А. Татаркіна, В. Топіхи, Н. Федоренка, Я. Фейгіна, І. Червена, В. Шебаніна, О. Шебаніної, Л. Шаблія, В. Юрчишина та інших. Однак теорії, методології та практики дослідження проблем формування потенціалу сталого розвитку і конкурентоспроможності регіонів, особливо сільських, все ще залишаються недостатньо вивченими. У цьому зв'язку тема дисертаційного дослідження надзвичайно актуальна, стоїть найбільш гостро і у вирішальній мірі визначає специфіку аграрних і соціально-економічних перетворень на селі.

Актуальність теми зумовлена й тим, що розробка методологічних і методичних положень сталого розвитку сільських регіонів повинна здійснюватися

з урахуванням рівня використання потенціалу конкурентоспроможності, його готовності до подальшого підвищення, можливості та необхідності бути сприйнятливим до інновацій, орієнтованих на людину.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідних робіт Миколаївського національного аграрного університету за темою «Організаційно-економічні засоби формування та розвитку потенціалу суб'єктів господарювання сільських територій України» (номер державної реєстрації 0113U002422), де автором обґрунтовано особливості сталого розвитку сільських регіонів, які розглядаються в органічній єдності з ефективністю і найбільш раціональним використанням потенціалу регіональних суб'єктів господарювання на всіх стадіях відтворювального процесу, та Черкаського державного технологічного університету за темами: «Проблеми розвитку інноваційно-інвестиційних процесів в економіці України» (номер державної реєстрації 0106U004489), в якій автором запропоновані інноваційні засади формування потенціалу сталого розвитку сільських регіонів в цілому і їхніх основних підсистем з використанням чинників інвестиційної привабливості; «Проблеми ціноутворення в агропромисловому комплексі України» (номер державної реєстрації 0109U002752), де автором розроблено методологію формування та оцінки сталого розвитку і конкурентоспроможності сільських регіонів, засновану на методах багатовекторного кореляційно-регресивного аналізу; «Регулювання сталого розвитку регіональних економічних систем в умовах трансформаційних змін» (номер державної реєстрації 0111U002933), в якій автором проведений системний аналіз основних показників на рівні регіонів, регіональних агросистем, їхніх окремих галузей і підприємств, за результатами якого побудована класифікація сільських регіонів і визначено стратегії сталого розвитку за кожною класифікаційною групою.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є комплексне вирішення теоретико-методологічних, методичних питань та обґрунтування практичних рекомендацій щодо формування потенціалу сталого розвитку і конкурентоспроможності сільських регіонів на інноваційних засадах.

В ході дослідження були поставлені і вирішені такі завдання:

- поглибити і конкретизувати сутність поняття сільського регіону та визначити його місце у загальнодержавній структурі;
- розробити методіку класифікації сільських регіонів на основі макроекономічних показників;
- визначити методологічні підходи до оцінки соціально-економічного і ресурсного потенціалів сталого розвитку сільських регіонів;
- проаналізувати та обґрунтувати місце і роль інноваційно-інвестиційних процесів у підвищенні потенціалу сталого розвитку і конкурентоспроможності сільських регіонів, сформулювати методологічні засади оцінки інноваційного потенціалу на регіональному рівні;

- дослідити інноваційні засади формування потенціалу сталого розвитку та інвестиційної привабливості;

- пояснити роль і значення конкурентоспроможності агропродовольчих систем як системоутворюючої основи сталого розвитку сільських регіонів і розробити стратегію формування їхньої конкурентної позиції;

- визначити напрями вдосконалення потенціалу сталого розвитку сільських регіонів на основі формування конкурентних переваг регіональних агропродовольчих систем та сільських регіонів у цілому;

- проаналізувати загальну тенденцію розвитку регіонів і запропонувати стратегічні напрями подальшого зростання;

- розробити нові методологічні і методичні положення, спрямовані на виявлення сутності та змісту сталого розвитку і конкурентоспроможності аграрно-меліоративного комплексу як організаційно-економічного виду агропродовольчої системи;

- дослідити можливості розвитку зовнішньоекономічних зв'язків сільських регіонів, обґрунтувати рекомендації щодо їхнього розвитку в умовах функціонування України в СОТ;

- розробити пропозиції щодо вдосконалення регіональної організації сільського облаштування – найважливішої функції формування потенціалу сталого розвитку і конкурентоспроможності сільських регіонів;

- розкрити методи прогнозування і моделювання сталого розвитку сільських регіонів з позицій системного аналізу, на основі яких визначити стратегічні напрями розвитку економіки сільського регіону.

Об'єктом дослідження є процеси формування потенціалу сталого розвитку і конкурентоспроможності сільських регіонів на інноваційних засадах.

Предметом дослідження є комплекс теоретичних, методологічних і прикладних проблем формування потенціалу сталого розвитку і конкурентоспроможності сільських регіонів в умовах посилення їх орієнтації на інноваційні засади.

Методи дослідження. Методологічною і теоретичною основою роботи є наукові положення фундаментальних і прикладних досліджень у галузі економічної теорії та аграрної економіки, стратегічного розвитку, планування, прогнозування і моделювання, теорії систем, монографічні праці, публікації вітчизняних і зарубіжних учених, присвячені проблемам теорії регіоналістики, регіонального менеджменту, теорії організації, соціально-економічної динаміки, теорії соціально-корпоративного менеджменту і соціального капіталу, теорії формування регіональної, інноваційно-інвестиційної політики, теорії агропромислової інтеграції та територіальної організації сільських регіонів.

У ході спеціальних досліджень для забезпечення достовірності та обґрунтованості результатів використовувався широкий спектр різних методів: абстрактно-логічний (при постановці мети і завдань, обґрунтуванні робочих гіпотез з різних проблем інноваційного розвитку сільських регіонів); аналітичний (для оцінки потенціалу конкурентоспроможності і сталого розвитку сільських

регіонів); статистичного групування (для виявлення тенденцій соціально-економічного розвитку сільських регіонів); монографічний (при детальному дослідженні окремих підкомплексів і регіональних систем); порівняння і зіставлення; розрахунково-конструктивний (для обґрунтування ефективності або допустимості використання на практиці рекомендованих положень).

У дисертації використані закони, укази і послання Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, дані Державної служби статистики України і головного управління статистики у Черкаській області, нормативно-правові акти з питань регіонального розвитку. Важливим джерелом інформації стали WEB-сайти міжнародних і вітчизняних організацій, що займаються дослідженнями проблем сталого розвитку і конкурентоспроможності сільських регіонів.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в розробці нових теоретичних, методологічних та методичних положень формування потенціалу сталого розвитку і конкурентоспроможності сільських регіонів на основі впровадження інноваційних засад у регіональну економіку.

Найбільш суттєвими науковими результатами роботи є такі:

вперше:

- запропоновано нове авторське визначення сільського регіону як історично сформованої частини території країни поза межами міст і промислових об'єктів, з певними співвідношеннями між чисельністю міського та сільського населення і часткою сільського господарства у валовому регіональному продукті, що є самостійною територіальною підсистемою економічного комплексу країни з притаманним тільки їй виробництвом, розподілом, обміном і споживанням матеріальних вигод та послуг. Це дозволило природним чином визначити місце сільських регіонів у загальнодержавній системі управління і визначити основні макророзподіли сільського регіону, розвиток яких підвищує його конкурентоспроможність (С. 9-10);

- визначені макророзподіли сільського регіону, які можуть розглядатися як компоненти підвищення його конкурентоспроможності. За допомогою використання макроекономічних показників, що характеризують ефективність функціонування макророзподілів, побудовані типології, інтегровані в комплексну класифікацію сільських регіонів, яка представляє науково обґрунтовану фактографічну базу для визначення можливих стратегій розвитку сільських регіонів (С. 10-11);

- розроблено методологію формування та оцінки потенціалу сталого розвитку і конкурентоспроможності сільських регіонів, засновану на методах багатовекторного кореляційно-регресивного аналізу. З цією метою запропоновані методики оцінки сталого розвитку сільських регіонів через порівняння показників соціально-економічного розвитку і різних видів потенціалу з показником валового регіонального продукту та ієрархічна декомпозиція кількісної оцінки рівня конкурентоспроможності, яка включає фінансові показники і стратегічні цілі діяльності, а також ключові фактори успіху. Запропонована також авторська

методика розрахунку індексу конкурентоспроможності регіону. Розв'язання цих багатокритеріальних задач дозволить відслідковувати динаміку сталого розвитку і конкурентоспроможності, виявити тривожні тенденції зміни показників з метою знаходження ефективних управлінських впливів, оцінювати пріоритети сільських регіонів, прогнозувати можливі сценарії їхнього розвитку (С. 11-12);

- розроблено методологію моделювання та кількісної оцінки рівня конкурентоспроможності регіональних агропродовольчих систем і територіальних утворень. Запропоновано ієрархічну модель кількісної оцінки інтенсивних сил конкуренції регіональних агропродовольчих систем, яка дозволяє відслідковувати в динаміці рівень конкурентоспроможності, розробляти для конкретної агросистеми моніторингову систему управління з метою підвищення її конкурентного потенціалу (С. 19-20);

удосконалено:

- методичні підходи до побудови класифікації сільських регіонів за набором макроекономічних показників. Введені макроекономічні показники дозволили порівняти чисельність сільського населення і внесок сільськогосподарської галузі в економіку регіону і тим самим виявити сільські регіони на кількісному рівні (С. 10);

- методологічні підходи забезпечення сталого розвитку і конкурентоспроможності сільських регіонів через використання інноваційно-інвестиційного потенціалу, під яким розуміються науково-технічні та економічні можливості регіону щодо ефективного і результативного залучення в господарський і соціальний оборот резервів досягнень науки, техніки та передового досвіду, а також інвестиційної привабливості регіону. Інноваційно-інвестиційний потенціал сільського регіону припускає наявність такої сукупності ресурсів: соціального капіталу, підприємницьких (венчурних) ресурсів (С. 14-15);

- інноваційні засади формування потенціалу сталого розвитку сільських регіонів в цілому та їхніх основних підсистем з використанням факторів підвищення інвестиційної привабливості. Зроблений системний аналіз чинників на рівні регіонів, регіональних агросистем, їхніх окремих галузей і підприємств, за результатами якого побудована класифікація сільських регіонів і визначено стратегії підвищення інвестиційної привабливості за кожною класифікаційною групою (С. 15-16);

- методи моделювання регіональних агропродовольчих систем, як стратегічні важелі підвищення конкурентоспроможності та сталого розвитку сільських регіонів. Впровадження запропонованої моделі регіонального меліоративно-сільськогосподарського об'єднання (РМСО) дасть можливість об'єднати діяльність меліоративного і сільськогосподарського модулів на єдиному економічному балансі з гармонійним використанням ресурсів на принципах розширеного відтворення і комерційного розрахунку (С. 20-21);

дістали подальшого розвитку:

- сутність та особливості формування конкурентних переваг регіональних агропродовольчих систем як важливого потенціалу сталого розвитку сільських

регіонів. Конкурентні переваги сільських регіонів – це наявний у даний період часу потенціал, використання якого дозволяє зміцнити конкурентні позиції регіону по відношенню до інших регіонів. Вони носять об'єктивний і відтворювальний характер, що обумовлено дією економічних законів розвитку суспільства (наявності потреб і споживчої вартості, фізичного зносу, корисності і цінності, економії суспільної праці) (С. 18-19);

- розроблення основних напрямів організації моніторингу зовнішньоекономічних зв'язків сільського регіону і обґрунтування заходів з адаптації сільських регіонів до правил роботи в умовах функціонування України в СОТ. Визначення регіональних пріоритетів розвитку зовнішньоекономічних зв'язків і рекомендацій щодо стимулювання експортної діяльності в сільських регіонах (С. 21-22);

- стратегічні цілі сільського облаштування та сталого розвитку сільських регіонів за такими напрямками, як: розвиток житлового будівництва в сільській місцевості; розвиток мережі сільських загальноосвітніх установ; розвиток мережі сільських закладів первинної медико-соціальної допомоги, фізичної культури і спорту; розвиток культурно-дозвільної діяльності на селі; розвиток інформаційно-консультаційного обслуговування сільського населення; реконструкція і технічне переозброєння сільських електричних мереж; газифікація сільських населених пунктів; удосконалення мережі автомобільних доріг у сільській місцевості та іншими. Їхня реалізація дасть змогу поліпшити забезпеченість сільської поселенської мережі об'єктами соціальної інфраструктури (С. 23-26);

- програмування та моделювання економічного розвитку сільських регіонів, які полягають у попередньому застосуванні процедури їх класифікації за показниками: динаміки економічного розвитку; діагностики використання трудових ресурсів та досягнутого рівня якості життя. Визначений таким чином стан економіки регіону дозволяє оцінити можливості його потенціалу, обумовлює формування стратегічних напрямів розвитку (С. 28-29).

Практичне значення отриманих результатів. Основні положення і пропозиції дисертації одержані автором за результатами дослідження, доведено до рівня методичних та практичних розробок, які становлять цінність для формування потенціалу сталого розвитку і конкурентоспроможності сільських регіонів на інноваційних засадах.

Запропонована авторська концепція щодо забезпечення сталого розвитку та підвищення конкурентоспроможності сільських регіонів може бути використана в діяльності Кабінету Міністрів, Міністерства аграрної політики та продовольства, Міністерства фінансів України при розробці державних цільових програм з регіонального розвитку.

Науково-методичні розробки та практичні рекомендації автора використовуються у діяльності Міністерства аграрної політики і продовольства України (довідка № 128/07 від 12.01.2015).

Теоретичні розробки щодо соціально-економічного розвитку села та організації сільських територій в умовах формування ринкових відносин

використані при складанні «Стратегії розвитку Черкаської області до 2020 року» (довідка Черкаської обласної державної адміністрації № 1558/01/01-14 від 30.12.2014).

Теоретико-методичні результати виконаного дослідження можуть бути використані в діяльності: Департаментів агропромислового розвитку Миколаївської обласної державної адміністрації щодо впровадження моделі регіонального меліоративно-сільськогосподарського об'єднання (довідка № 302/02/08-29/14 від 31.12.2014); Кіровоградської обласної державної адміністрації при розробці Стратегії розвитку Кіровоградської області до 2020 року (довідка № 234/01/05-14 від 07.10.2014); Черкаської обласної державної адміністрації при формуванні нового господарського механізму розвитку регіональних агропродовольчих систем і міжрегіональних аграрних відносин (довідка № 11-04/2 від 06.01.2015).

Основи запропонованої методики оцінки потенціалу сталого розвитку використовується при оцінці розвитку Черкаського регіону (довідка Департаменту економічного розвитку і торгівлі Черкаської обласної державної адміністрації № 1094/01 від 30.12.2014).

Теоретико-методичні підходи до класифікації сільських регіонів і механізми їхнього інноваційного розвитку використовуються в діяльності Департаменту інвестиційно-інноваційної політики та зовнішньоекономічних зв'язків Черкаської обласної державної адміністрації при формуванні стратегії інноваційно-інвестиційної діяльності Черкаського регіону (довідка № 1353 від 29.12.2014).

Методичні підходи до комплексної оцінки сталого розвитку регіону використані в процесі розробки стратегічних напрямків розвитку Корсунь-Шевченківського району Черкаської області на період до 2020 р. (довідка № 132/01-9 від 23.01.2015).

Окремі результати дисертаційного дослідження використовуються у навчальному процесі вищих навчальних закладів Миколаївської, Черкаської областей та м. Києва (Миколаївський національний аграрний університет – довідка № 7 від 11.09.2014; Національний університет харчових технологій – довідка № 119 від 12.01.2015; Східноєвропейський університет економіки і менеджменту, м. Черкаси – довідка № 420/2 від 10.09.2014).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійно виконаною роботою, в якій викладено авторські розробки щодо формування потенціалу сталого розвитку і конкурентоспроможності сільських регіонів на інноваційних засадах. Усі відображені в дисертації положення, висновки і пропозиції, що виносяться на захист, сформульовані особисто автором і відображають його конкретний внесок у розвиток економічної науки. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, використані лише ті ідеї та положення, які є результатом особистих досліджень. Дисертація не містить матеріалів кандидатської дисертації.

Апробація результатів дисертації. Головні теоретичні положення і практичні результати дисертаційного дослідження апробовано на науково-

практичних конференціях різного рівня, зокрема: I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю» (м. Черкаси, 18–20 вересня 2002 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю» (м. Черкаси, 22–24 вересня 2004 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю» (м. Черкаси, 18–20 вересня 2005 р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю» (м. Черкаси, 20–22 вересня 2007 р.); IX Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія і практика сучасної економіки» (м. Черкаси, 24–26 вересня 2008 р.); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю» (м. Черкаси, 14–16 квітня 2010 р.); IX Міжнародній науково-практичній конференції «Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю» (м. Черкаси, 18–19 квітня 2012 р.); X Міжнародній науково-практичній конференції «Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю» (м. Черкаси, 15–16 травня 2013 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених і студентів «Проблеми і перспективи розвитку фінансів, обліку і маркетингу в сучасному середовищі» (м. Київ, 25–26 жовтня 2012 р.); Міжнародній науковій конференції «Сталий розвиток підприємств, регіонів, країн» (м. Дніпропетровськ, 5–7 листопада 2012 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених і студентів «Проблеми і перспективи розвитку фінансів, обліку і маркетингу в сучасному середовищі» (м. Київ, 25–26 жовтня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Концепція сталого розвитку економічної та соціальної політики» (м. Київ, 3–4 жовтня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Виробничо-експортний потенціал національної економіки» (м. Ужгород, 3–4 жовтня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Національні моделі економічних систем: формування, управління, трансформації» (м. Херсон, 10–11 жовтня 2014 р.).

Публікації результатів дослідження. Основні наукові положення і результати дисертації висвітлено у 45 публікаціях обсягом 46,5 д. а., з яких особисто автору належить 37,5 д. а., у тому числі 3 монографії (з них 1 одноосібна, 1 – у закордонному виданні), 25 статей у наукових фахових виданнях, (з них 4 – у фахових виданнях, які розміщені в міжнародних науково-метричних базах), 3 препринти, 14 – у матеріалах наукових конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, 5 розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст роботи виконано на 387 сторінках комп'ютерного тексту. Дисертація містить 69 таблиць на 53 сторінках і 64 рисунки на 40 сторінках, із них 6 займають повну сторінку; список використаних джерел із 387 найменувань на 38 сторінках; 14 додатків на 46 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі визначено актуальність теми дисертаційного дослідження, сформульовано його мету, завдання, об'єкт і предмет, відображено наукову новизну і практичну цінність одержаних результатів, розкрито зв'язок роботи із науковими планами, темами, окреслено особистий внесок здобувача, наведено дані про апробацію основних положень дисертаційної роботи.

У першому розділі «Теоретико-методологічні основи формування потенціалу сталого розвитку і конкурентоспроможності сільських регіонів» узагальнено наукові підходи до визначення сутності понять «село», «сільська місцевість», «сільські території», «сільські регіони», визначені принципи та найбільш вагомі фактори, що суттєво впливають на сталий розвиток сільських регіонів, розглянуто теоретичні та методологічні основи класифікації регіонів за типуютворюючими макроекономічними показниками, обґрунтовано методичні підходи до кількісної оцінки сільських регіонів, їхнього сталого розвитку і конкурентоспроможності.

У сучасній науковій літературі зустрічаємо широке використання понять і термінів «сільські регіони», «сільські території», «сільська місцевість», «село» тощо. З науково-популярної точки зору така поліконцептність є цілком прийнятною, але у світлі вирішення конкретної наукової проблеми необхідним є, на нашу думку, узгодження основних понять і термінів в межах обраного понятійно-концептуального поля дослідження.

У вузькому розумінні село – це тип поселення, жителі якого зайняті переважно у сільському господарстві, а сільська місцевість – територія, що знаходиться під юрисдикцією сільських рад. У вітчизняних і зарубіжних джерелах все більше використовують термін «сільські території», який за визначеннями дуже подібний до поняття «сільська місцевість».

Під поняттям «регіон» розуміються різноманітні просторові системи різних масштабів – від групи держав до невеликих за площею адміністративно-територіальних одиниць, і дискусії стосовно розуміння суті регіону як наукової категорії тривають та активізуються в останні роки.

Проведений аналіз наявних визначень і сутнісних ознак поняття «регіон» та суміжних з ним термінів дозволяє стверджувати, що це поняття має найбільший термінологічний потенціал щодо опису такого складного, поліфункціонального суспільного феномену, як сільський регіон.

Виходячи з цього, запропоновано наступне формулювання поняття «сільський регіон»: це історично сформована частина території країни поза межами міст і промислових об'єктів, з певними співвідношеннями між чисельністю міського та сільського населення і часткою сільського господарства у валовому регіональному продукті, що є самостійною територіальною підсистемою економічного комплексу країни з притаманним тільки їй виробництвом, розподілом, обміном і споживанням матеріальних ресурсів і послуг.

Для оцінки функціонування сільських регіонів вважається природним використовувати макроекономічні показники. В якості типуютворюючих ознак

розглянуті питома вага сільського населення в чисельності всього населення регіону і валового регіонального продукту, виробленого в сільському господарстві, у загальному валовому регіональному продукті регіону. Введені макроекономічні показники дозволили порівняти чисельність сільського населення і внесок сільськогосподарської галузі в економіку регіону і тим самим визначити сільські регіони на кількісному рівні.

Класифікація сільських регіонів України залежить від економічної реальності, яка визначається рівнем розвитку економіки регіону в цілому, досягнутим рівнем ефективності сільськогосподарського виробництва, перспективами його розвитку в зіставленні з іншими галузями економіки, можливостями інвестиційної політики. В роботі проведено аналіз різних методик класифікації регіонів і на основі їхнього узагальнення запропонована авторська методика багатовимірної класифікації і типологізації сільських регіонів, яка розділена на три етапи:

- класифікація регіонів за результативними та факторними показниками з використанням методів ієрархічного кластерного аналізу;
- класифікація з використанням методики побудови індикаторів;
- класифікація за повним набором показників з виявленням спільних закономірностей окремих регіонів і визначенням схожих їх типів.

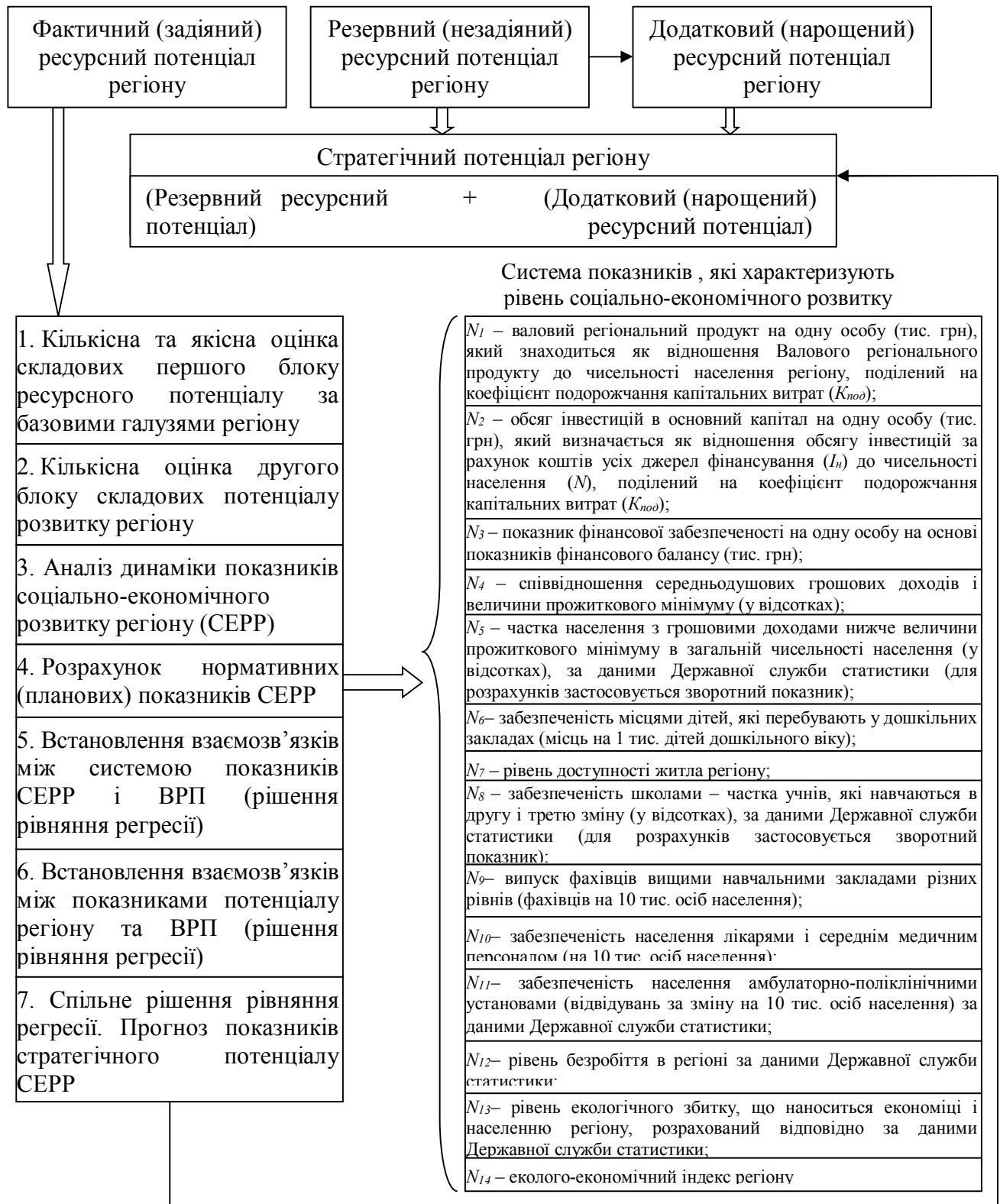
Визначені за авторською методикою класи, кластери і рейтингові групи сільських регіонів дозволяють прогнозувати подальший сталий розвиток регіонів та їхніх агропродовольчих систем. Ефективність таких процесів можна підвищити за рахунок удосконалення розвитку регіональної економіки на основі виваженої інноваційної політики.

Сталий розвиток і конкурентоспроможність сільських регіонів багато в чому залежать від успішного вирішення складних багатофакторних проблем. Аналіз наукових досліджень дозволяє зробити висновок про те, що вивчення сталого розвитку сільських регіонів проводиться з різних позицій. При цьому розглядається дуже широке коло проблем – економічних, соціальних, екологічних.

Сталий розвиток сільських регіонів передбачає стабільний розвиток сільськогосподарського виробництва як базової галузі економіки сільської місцевості при збалансованому організаційному та інституціональному забезпеченні. Особливу актуальність набуває пошук ефективних інструментів і методик оцінки соціально-економічного та ресурсного потенціалів сталого розвитку сільських регіонів, індикаторів і показників розвитку економік різного рівня. Для вирішення цього завдання запропоновано використання в якості сполучної ланки між названими двома системами показника валового регіонального продукту (*ВРП*), оцінюючи послідовно взаємозв'язки показників першої системи (показників соціально-економічного розвитку) з показником *ВРП*, і показників другої системи (ресурсів і потенціалів регіону) – також з показником *ВРП*, використовуючи при цьому методи багатовекторного кореляційного аналізу, який дозволяє виявляти взаємозв'язки в складних багатофакторних системах.

Для виконання поставленого нами завдання – обґрунтування необхідних

умов і розробки методології оцінки потенціалу сталого розвитку сільського регіону – визначені кількість, види показників та алгоритм оцінки, які наведені на рисунку 1.

Рисунок 1 – Система показників та алгоритм оцінки потенціалу сталого соціально-економічного розвитку регіону*

*Побудовано автором

Результати оцінки показників сталого розвитку економіки регіону характеризуються таким: соціально-економічний розвиток регіону можна вважати сталим, якщо значення всіх показників при можливому як зовнішньому, так і внутрішньому впливі на економіку регіону відповідають на даному етапі своїм нормативним (плановим) значенням, встановленим для кожного регіону з урахуванням його територіальних, виробничих і соціально-політичних особливостей.

Виявлені взаємозв'язки між змінами складових ресурсного потенціалу сільського регіону та показниками рівня його соціально-економічного розвитку дають можливість визначити прогностні значення валового регіонального продукту на одну особу (*ВРП**), а із застосуванням методів факторного аналізу можна визначити прогностні значення показників першого і другого блоків системи потенціалів (стратегічного потенціалу), які забезпечать досягнення регіоном нормативних (планових) значень соціально-економічного розвитку на прогностний період і сприятимуть його сталому розвитку.

Сталий регіональний розвиток обумовлюється необхідністю проведення послідовних і ефективних дій, реалізація яких пов'язана з оцінкою та підвищенням конкурентоспроможності регіону.

Для оцінки конкурентоспроможності регіону запропоновані критерії, які згруповані за найбільш важливими для розвитку регіону видами потенціалу: економічного, виробничого, трудового, інноваційного, інвестиційного.

У зв'язку з тим, що в даний час відсутній єдиний методологічний підхід до кількісної оцінки конкурентоспроможності регіону, розроблена авторська методика оцінки, яка включає в себе два етапи – інформаційно-аналітичний і розрахунковий (рис. 2).

Рисунок 2 – Етапи оцінки конкурентоспроможності регіону*

*Розроблено автором

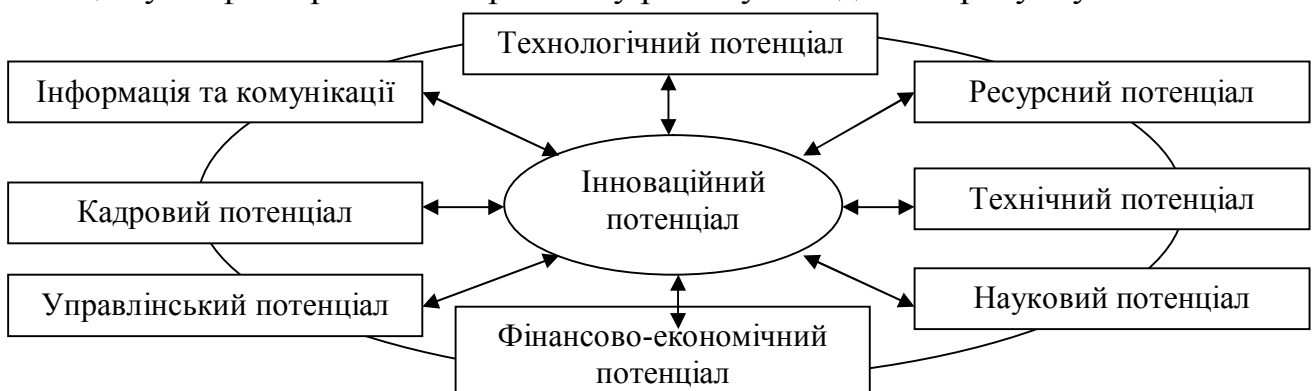
Запропонована методика дозволяє оцінити рівні конкурентоспроможності досліджуваних регіонів та використовувати їх для розробки стратегій і програм соціально-економічного розвитку.

У другому розділі «Методологія дослідження та оцінки інноваційного потенціалу сталого розвитку і забезпечення конкурентоспроможності сільських регіонів» обґрунтовано методологічні підходи формування інноваційної моделі розвитку сільських регіонів, досліджено методики оцінки інноваційного потенціалу, інвестиційного клімату, обґрунтовано принципи формування соціально-економічної сталості і конкурентоспроможності сільських регіонів.

Встановлено, що визначальною ознакою розвитку економік провідних країн світу на сучасному етапі є формування соціально-економічної системи, в якій провідну роль відіграє інноваційна діяльність як чинник, що забезпечує сталий розвиток і конкурентні переваги. Побудова інноваційної економіки полягає у формуванні нових підходів до обґрунтування пріоритетних напрямів розвитку, значної модернізації методів і форм використання ресурсів на всіх рівнях інноваційної системи, докорінної трансформації взаємодії науки – бізнесу – влади – суспільства.

Формування інноваційної економіки в регіоні обумовлюється такими основними чинниками: створення умов для переходу на інноваційний шлях розвитку і появи мотивацій у суб'єктів ринку для активізації інноваційних процесів. Обидва фактори можуть проявлятися в повній мірі і вимагають формування сприятливих умов для розвитку інноваційної сфери. Одним з елементів досягнення поставленої мети є проведення постійного моніторингу та оцінки інноваційного потенціалу регіону.

Проведений аналіз змісту дефініцій інноваційного потенціалу став теоретичним базисом його авторського розуміння як сукупності науково-технічних, технологічних, ресурсних, інформаційних, фінансових, управлінських, інфраструктурних та інших можливостей, що забезпечують сприйняття і реалізацію нововведень, тобто отримання інновацій. Складові інноваційного потенціалу як фактори сталого розвитку регіону наведені на рисунку 3.

Рисунок 3 – Складові інноваційного потенціалу – фактори сталого розвитку*

*Побудовано автором

На основі аналізу методик оцінки інноваційного потенціалу доведено, що структурно інноваційний потенціал може бути розглянутий як з точки зору ресурсної компоненти, що характеризує можливості окремих ресурсів для здійснення інноваційної діяльності в регіоні, так і результативної компоненти, яка показує результат реалізації використання ресурсних можливостей, тобто характеризує досягнутий рівень інноваційного потенціалу. Відповідно для оцінки фактичного стану інноваційного потенціалу визначена сукупність показників, що відображають його ресурсну і результативну компоненти. Для визначення рівня достатності потенціалу розроблено нормативну модель, що характеризує граничні параметри його задовільного та незадовільного стану. Зіставлення фактичних і нормативних показників дозволило виділити сильні та слабкі сторони розвитку інноваційних процесів.

Сформульовані ключові напрями оцінки складових інноваційного потенціалу, сутність яких полягає у такому:

- визначення переліку показників та їхніх граничних характеристик, що застосовуються для оцінки інноваційного потенціалу регіону;
- виявлення відмінностей нормативних і фактичних параметрів потенціалу та з'ясування його сильних і слабких сторін;
- визначення можливих напрямів реалізації інноваційних перетворень.

Практична реалізація представленого алгоритму потребує вирішення низки методологічних проблем. Перша обумовлена необхідністю вибору сукупності показників, що характеризують ресурсну і результативну складові інноваційного потенціалу, вибір яких здійснено, виходячи з таких обґрунтувань: система показників повинна забезпечувати комплексну характеристику інноваційних процесів, включаючи всі його основні стадії: наука – інновації – виробництво – розподіл; число показників має бути обмежене і відповідати особливостям регіональної статистики та її можливостям для проведення порівняльної оцінки інноваційного потенціалу в територіальному розрізі.

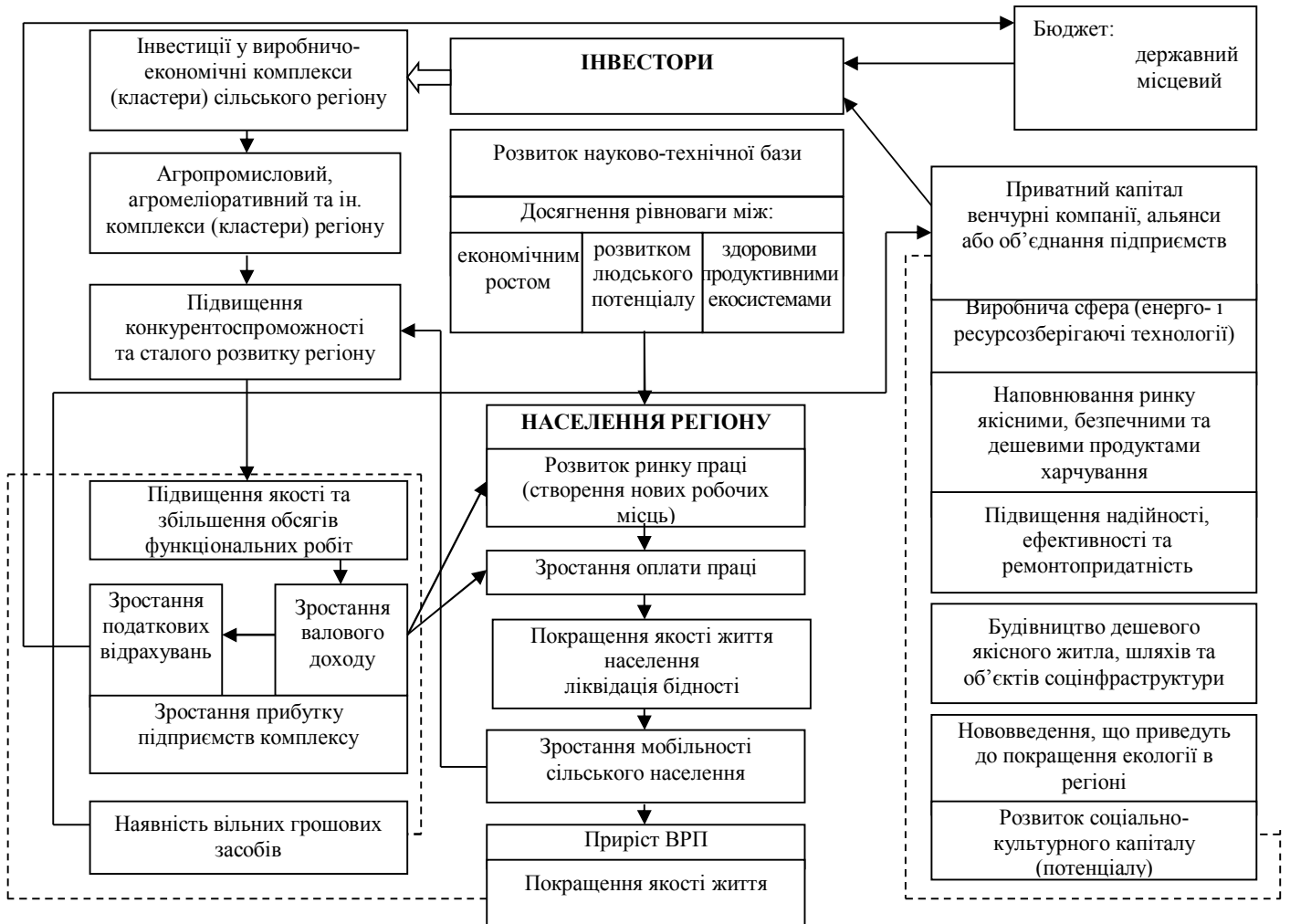
Друга проблема полягає у необхідності визначення граничних етапів обраних узагальнюючих показників. Третя проблема пов'язана з формуванням нормативної моделі стану інноваційного потенціалу. Її вирішення, на думку автора, полягає у визначенні системи нерівностей, що погоджує узагальнюючі показники з їхніми граничними характеристиками. Четверта проблема пов'язана з проведенням аналізу неузгодженості нормативних і фактичних параметрів потенціалу. З цією метою використаний підхід, що дозволяє агрегувати окремі характеристики потенціалу та відображати їх у вигляді сукупності координат єдиної шкали.

Отримані значення інноваційного потенціалу графічно відображені у вигляді інноваційного профілю регіону. Залежно від рівня концентрації розрахованих координат на ньому виділені три зони – задовільного, кризового та незадовільного стану.

Встановлено, що для активізації інноваційної діяльності на регіональному рівні має бути побудована ефективна система взаємодії інноваційного потенціалу

регіону з агропромисловим бізнесом. При цьому велике значення має створення сприятливого інноваційно-інвестиційного клімату, формування різних інформаційно-консультаційних служб, підтримка малих і середніх інноваційних підприємств, що забезпечують, як показує практика, високу ефективність розробки та реалізації інноваційних проектів, залучення до освоєння інновацій агропромислових корпорацій, агрохолдингів, фінансово-промислових груп, кластерних об'єднань. Виходячи з цього, розроблено механізм взаємодії інноваційно-інвестиційного потенціалу регіону з його виробничо-економічними комплексами (рис. 4).

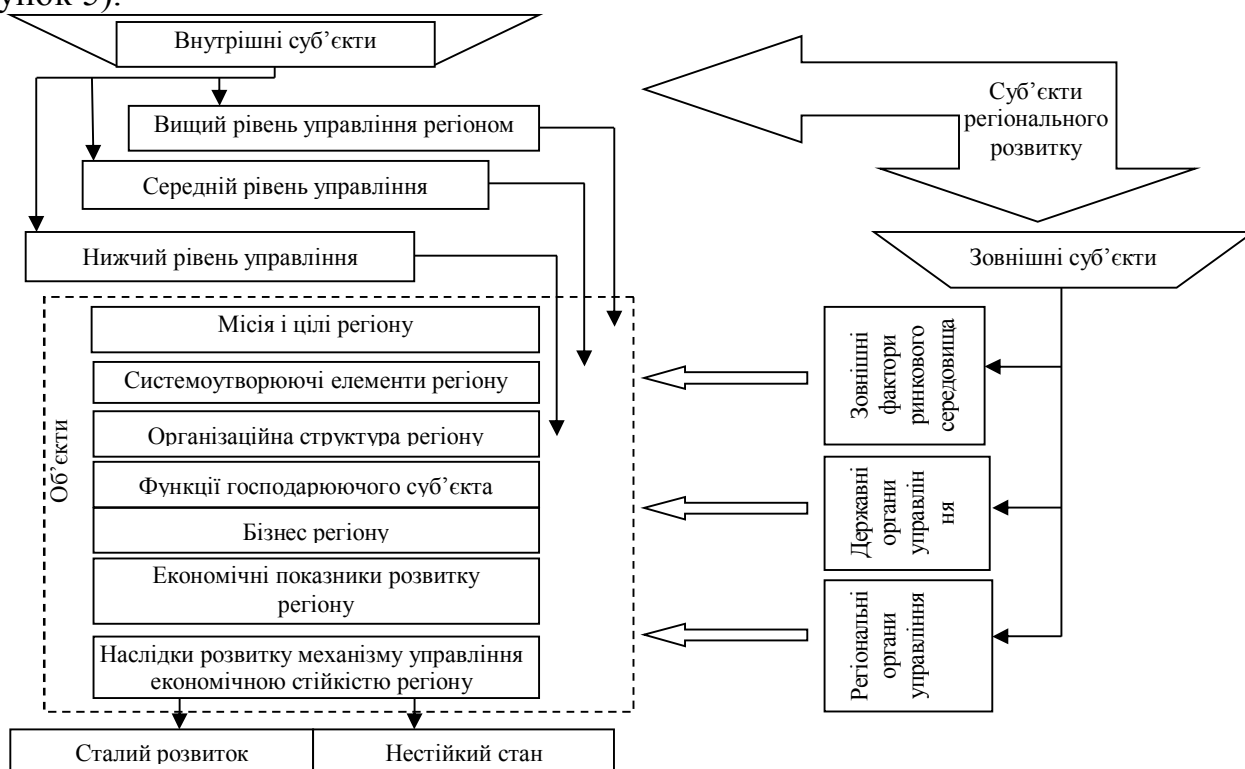
Рисунок 4 – Механізм взаємодії інноваційно-інвестиційного потенціалу регіону з його виробничо-економічними комплексами (кластерами)*

*Розроблено автором

Встановлено, що інвестиційна привабливість сільського регіону є інтегруючим показником інвестиційного клімату. Інвестиційний клімат відповідно до існуючих методик оцінюється на основі показників інвестиційного потенціалу та інвестиційного ризику. Інвестиційний потенціал враховує основні макроекономічні характеристики, насиченість регіону факторами виробництва, споживчий попит населення й інші показники. Величина інвестиційного ризику характеризує ймовірність втрати інвестицій і доходу від них. При розрахунку

інтегральних рейтингів регіонів за інвестиційними потенціалом і ризиком використовуються експертні оцінки складових потенціалу і ризику, а також відхилення складових ризику регіону від середніх по країні.

Обґрунтовано, що сталий розвиток сільських регіонів в сучасних умовах багато в чому визначається можливістю і вмінням створювати ефективні механізми та регулятори свого подальшого функціонування і розвитку з сильними елементами особистісного, групового, державного самообмеження і самоорганізації. Розроблено механізм формування сталого розвитку сільського регіону, який включає в себе зовнішні та внутрішні фактори розвитку, різні рівні управління, місію, напрямки і цілі та результати економічного розвитку регіону (рисунок 5).

Рисунок 5 – Механізм формування сталого розвитку сільського регіону*

*Розроблено автором

Досягнення цілей сталого і конкурентоспроможного розвитку сільського регіону передбачає формування стратегічного вибору. В ході дослідження обґрунтовано і чітко сформульовано стратегічний вибір сільського регіону як сукупність пріоритетних видів діяльності, впровадження яких забезпечить прогнозований економічний розвиток та досягнення соціальних цілей. Доведено також, що кожний сільський регіон має свої специфічні особливості, об'єктивні відмінності, які вимагають диференційованого підходу до обґрунтування стратегій розвитку. Виходячи з цього запропоновано стратегічні принципи формування соціально-економічної сталості і конкурентоспроможності сільських регіонів, реалізація яких сприятиме приведенню економічних цілей і цінностей у рівновагу з соціальними та екологічними потребами.

У третьому розділі «Удосконалення механізму міжгалузевого і конкурентоспроможного управління потенціалом сталого розвитку агропродовольчих систем і сільських регіонів у цілому» досліджено існуючі теорії розвитку регіональних агропродовольчих систем, розроблено методологічні підходи міжгалузевого управління потенціалом конкурентоспроможності – найважливішого чинника сталого розвитку регіональних агропродовольчих систем, розроблена методика кількісної оцінки рівня їх конкурентоспроможності, запропонована авторська модель регіонального меліоративно-сільськогосподарського об'єднання як ефективної агропродовольчої системи, визначено стратегічні зовнішньоекономічні орієнтири економічного зростання сільських регіонів.

Ефективна реалізація аграрної реформи в Україні неможлива без докорінної зміни основ механізму регулювання регіонального розвитку та міжрегіональних взаємодій в аграрно-продовольчому секторі економіки. Для України проблема регіоналізації агропродовольчих систем (АПС) стоїть найбільш гостро і у вирішальній мірі визначить специфіку аграрних і соціально-економічних перетворень на селі.

Дослідження теоретичних засад розвитку агропродовольчих систем та агропромислового комплексу, їхніх дефініцій і генезису має ґрунтуватися, на наш погляд, на розумінні їх як відносно автономних систем зі своїми специфічними цілями і структурою. Для агропромислового комплексу як системи найбільш характерною ознакою є розвиток інтеграційних міжгалузевих зв'язків і залежностей, кінцевою метою яких є задоволення потреб населення в продуктах харчування та переробних галузях у сільськогосподарській сировині.

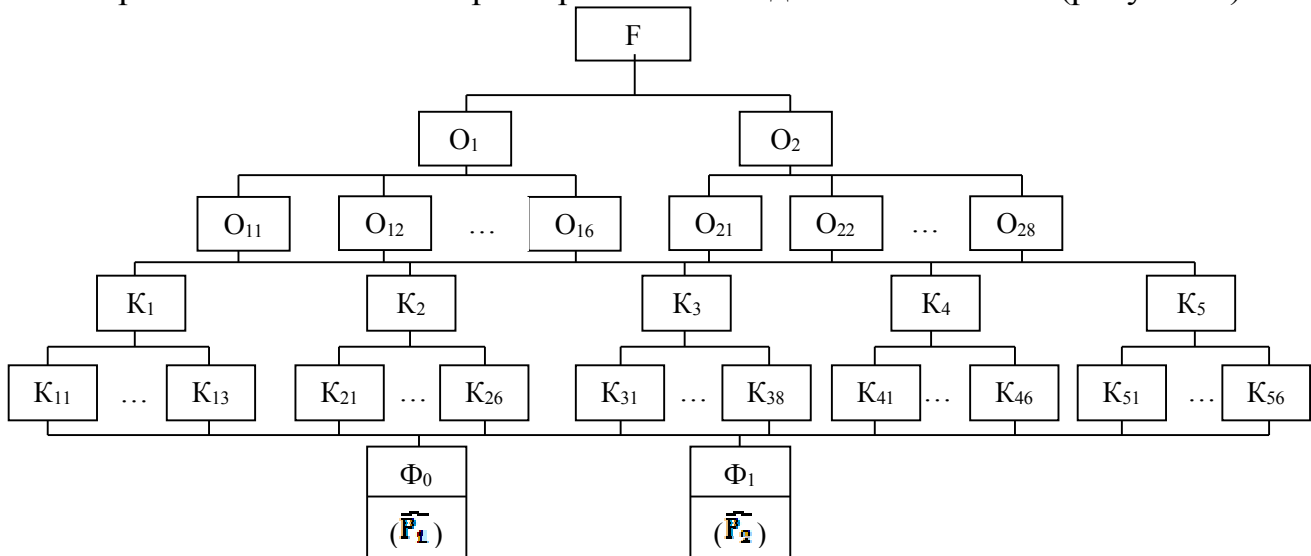
Аналізуючи проблеми сталого розвитку економіки регіонів та їхніх агропродовольчих систем, необхідно мати на увазі, що для різних регіонів існують і різні складові потенціалу сталого розвитку. Тому, досліджуючи їх, необхідно розпочинати, перш за все, з вивчення ознак економічної нестійкості на різних етапах життєвого циклу регіону, авторська класифікація яких наведена в дисертаційній роботі. Розроблена також класифікація конкурентних переваг регіональних агропродовольчих систем за ознаками складності економічних і управлінських проблем.

На нашу думку, регіональні АПС слід розглядати з позицій загальної теорії систем, а саме вважати їх цілеспрямованими адаптивними системами зі зворотним зв'язком. Будь-яка система піддається зовнішнім і внутрішнім впливам, які прагнуть вивести її із сталого стану. Сталість – це здатність зберігати параметри в певних межах, протидіяти впливам і повертатися в рівноважний стан у разі відхилення.

Оцінка сталості агропродовольчої системи здійснюється шляхом аналізу реакції АПС на можливі зміни її стану, а сама система представляється багатовимірною ієрархічною структурою. Тому аналіз реакції повинен проводитися для всіх компонент АПС, її структури і діючих потоків (транспортних, матеріальних, інформаційних та інших) окремо з точки зору

виконання ними основного призначення (задоволення потреб населення регіону в певній продукції, послугі).

Конкурентоспроможність (КС) регіонів, АПС, галузей і секторів економіки можна визначити як їхню здатність до стійкого зростання в умовах зовнішньої та внутрішньої конкуренції. Для визначення конкурентної позиції регіональних АПС в роботі розроблена методологія моделювання та кількісної оцінки рівня конкурентоспроможності регіональних агропродовольчих систем і територіальних утворень. Розроблено ієрархічну модель кількісної оцінки інтенсивних сил конкуренції регіональних АПС, яка включає комплексні показники ємності та платоспроможності і якісні характеристики поведінки споживачів (рисунок 6).

Рисунок 6 – Ієрархічна модель кількісної оцінки рівня конкурентоспроможності регіональної агропродовольчої системи

O_1 – фінансові показники діяльності регіональної агропродовольчої системи і відповідні допоміжні мікроцілі ($O_{11}, \dots, O_{16}$);

O_2 – стратегічні цілі діяльності та відповідні допоміжні мікроцілі ($O_{21}, \dots, O_{28}$);

K_1 – технологічні ключові фактори успіху (субфактори $K_{11}, \dots, K_{13}$);

K_2 – виробничі ключові фактори успіху (субфактори $K_{21}, \dots, K_{26}$);

K_3 – ключові фактори успіху використання маркетингового зростання (субфактори $K_{31}, \dots, K_{38}$).

K_4 – управлінські ключові фактори успіху (субфактори $K_{41}, \dots, K_{46}$);

K_5 – інші ключові фактори успіху (субфактори $K_{51}, \dots, K_{56}$).

Об'єктом аналізу є агропродовольча система (Φ_0) і її основний конкурент (Φ_1).

За допомогою експертних оцінок визначено варіанти векторів вагових коефіцієнтів (пріоритетів) КС організації Φ_0 стосовно основного конкурента Φ_1 .

Аналіз оцінок дозволяє відслідковувати в динаміці рівень КС АПС по відношенню до основного конкурента та розробляти для конкретної регіональної

організації відповідну моніторингову систему управління її конкурентоспроможністю з метою підвищення конкурентного потенціалу.

В якості ілюстративного прикладу практичної реалізації запропонованої методики багатокритеріальної оцінки результатів діяльності територіальних організаційних структур розглянуто визначення векторів пріоритетів сільськогосподарської діяльності регіональних АПС Черкаської області – Христинівської, Жашківської, Канівської та Чернобаївської. Досліджені стратегії, пов'язані з визначенням структури посівних площ і організації збирання урожаю рослинницької продукції, та стратегії, пов'язані з визначенням структури поголів'я худоби та птиці і виробництвом тваринницької продукції. Вербальні оцінки елементів ієрархічної моделі, зроблені в ході експертних опитувань і переведені у відповідну числову форму, визначили рейтингові оцінки регіональних агропродовольчих систем Черкаської області за 2010–2013 рр. з урахуванням пріоритетів їхньої діяльності (табл. 1).

Таблиця 1 Рейтингові оцінки регіональних агропродовольчих систем Черкаської області з урахуванням зміни пріоритетів їхньої діяльності*

АПС	t ₀ =2010 р., %	t ₁ =2011 р., (% до t ₀)	t ₂ =2012 р., (% до t ₀)	t ₃ =2013 р., (% до t ₀)
Христинівська	22,36	23,63 (1,10)	22,68 (1,01)	20,93 (0,94)
Жашківська	22,96	20,86 (0,97)	21,25 (0,90)	24,16(1,05)
Канівська	31,89	31,44(0,99)	29,15(0,91)	27,25 (0,85)
Чернобаївська	22,79	23,63 (1,04)	22,68(1,00)	22,80(1,00)
Σ, %	100	99,56	95,76	95,14

*Розраховано автором

Стабільні тенденції в характері змін рейтингових показників у динаміці за роками визначають Чернобаївську АПС, а найвищі рейтингові показники має Канівська АПС.

Проведення комплексного аналізу рівня КС регіональних АПС, заснованого на ідеї розгляду цієї складної проблеми як багатокритеріальної задачі знаходження їхнього рейтингу (пріоритетів) із залученням та обробкою відповідної експертної інформації, дозволить:

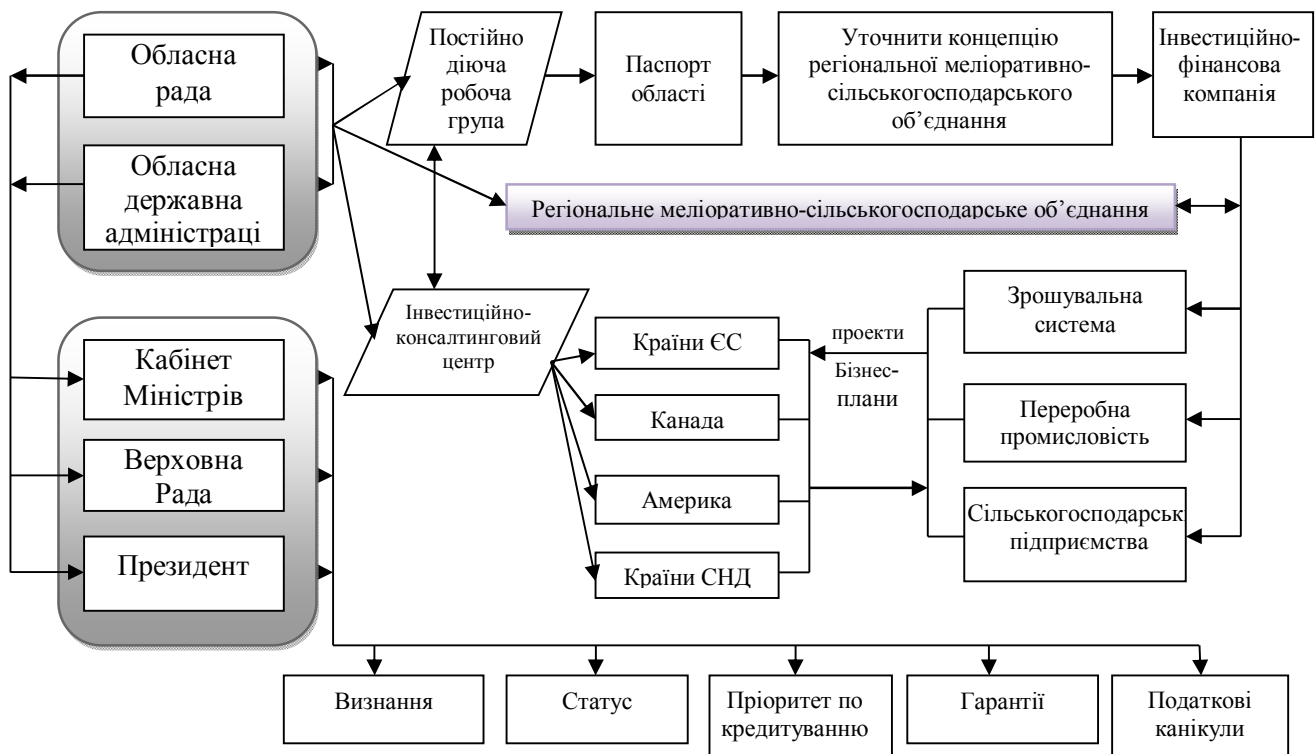
- відслідковувати динаміку соціально-економічного розвитку;
- виявляти тривожні тенденції показників зміни з метою знаходження ефективних управлінських впливів з боку керівництва АПС;
- оцінювати пріоритети регіонів, прогножуючи можливі варіанти (сценарії) їхнього розвитку.

Специфіку розвитку регіональних агропродовольчих систем розглянуто також на прикладі агроеліоративного комплексу найважливішого сектору аграрної економіки України і особливо засушливої південної частини. Враховуючи, що в Україні більше 60 % всієї сільськогосподарської землі знаходиться в зоні недостатнього і нестійкого зволоження, а на 10 % ріллі

сільськогосподарське виробництво без зрошення вести не можна взагалі і що наслідки посух завдають значної шкоди у вигляді недобору продукції, необхідно відводити меліорації вирішальне місце в системі підвищення родючості земель, у забезпеченні сталого розвитку та конкурентоспроможності АПК і сільських регіонів у цілому.

Доведено, що подальший розвиток організаційно-виробничих структур у меліоративному комплексі України полягає, по-перше, в ліквідації відомчих кордонів всередині меліоративно-сільськогосподарського комплексу, по-друге, в створенні нових форм меліоративно-виробничих відносин на базі існуючих і нових зрошувальних систем. Необхідні єдині меліоративно-сільськогосподарські об'єднання товаровиробників у рамках зрошувальних систем. Ринкові умови надають всі можливості до укрупнення виробничих структур у формі інтегрованих об'єднань.

Обґрунтована авторська позиція, що найбільш перспективним у рамках зрошувальної системи є регіональне меліоративно-сільськогосподарське об'єднання (РМСО), що включає в свій господарський механізм зрошувальну систему, сільськогосподарський комплекс, регіональні органи управління. Розроблена автором модель РМСО має такий вигляд (рисунок 7).

Рисунок 7 – Модель регіонального меліоративно-сільськогосподарського об'єднання*

*Побудовано автором

Територіально таке об'єднання доцільне в межах існуючих зрошувальних систем та може бути організовано за типом сучасної агрофінансової корпорації чи кластерного угруповання.

Запропоноване меліоративно-сільськогосподарське формування передбачуваного типу здатне об'єднати діяльність меліоративного і сільськогосподарського модулів на єдиному сільськогосподарському балансі з гармонійним виробничим використанням ресурсів на принципах розширеного відтворення і комерційного розрахунку.

Економічне зростання і сталий розвиток регіону визначається вдалим вибором зовнішньоекономічних стратегічних орієнтирів, які дозволяють найкращим чином реалізувати потенціал його конкурентоспроможності. На основі проведеного аналізу визначено перелік найбільш важливих проблем і сформована головна мета зовнішньоекономічної стратегії регіону та розроблено цільову концепцію дій.

Головним завданням розвитку зовнішньоекономічної діяльності сільськогосподарських регіонів є формування сприятливих економічних, організаційних, правових та інших умов розвитку експорту і підвищення його ефективності, а також механізмів надання державної фінансової, податкової, інформаційно-консультаційної, маркетингової, дипломатичної та інших видів допомоги експортерам.

Виконання цього стратегічного завдання передбачає щорічну розробку і подання до державної адміністрації регіону, одночасно з проектом обласного бюджету, обласної програми розвитку зовнішньоторговельної діяльності, включаючи перелік заходів стимулювання експорту, відповідно до державних і регіональних нормативних актів.

У четвертому розділі «Організація сільського облаштування – найважливіша функція формування потенціалу сталого розвитку і конкурентоспроможності сільських регіонів» досліджено нормативно-правове регулювання розвитку сільського облаштування в сучасних умовах, здійснено оцінку сучасного стану територіального облаштування, запропоновано стратегічні напрями, кількісні і якісні показники розвитку інфраструктурного потенціалу сільських регіонів, комплекс заходів з розвитку житлової сфери.

Встановлено, що нормативно-правова основа облаштування сільських регіонів відображена у ряді правових документів. Ключову роль відіграють конституційні положення, серед них право людини на життя, соціальне забезпечення, охорону праці, освіту, на сприятливе навколишнє середовище та інші.

Найбільш ґрунтовно сучасна нормативно-правова основа сільського облаштування виражена у Державній цільовій програмі «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села до 2015 року», затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 19.09.2007 р. №1158. Зміст її базується на принципах соціального партнерства сільського населення, державних і регіональних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, господарських і громадських організацій.

Однак, незважаючи на підвищену увагу до Програми з боку кабінету Міністрів України, неодноразові зміни і уточнення практична її реалізація є

незадовільною, потребує глибокого аналізу та розробки нових дієвих законодавчих і нормативних заходів щодо розвитку сільських територій.

Встановлено, що сталий розвиток сільських регіонів тісно пов'язаний з організацією сільського облаштування. Як окремий напрямок аграрної політики сільське облаштування зазвичай зводиться до терміну «соціальний розвиток села». Саме в такому розумінні облаштування забезпечує розвиток навколишнього життєвого середовища сільського населення.

Позитивні зрушення в останні роки у сільськогосподарському виробництві, яке є базовою галуззю для сільської місцевості, поки що не вирішили соціальні проблеми на селі. На сьогодні вони характеризується загостренням низки проблем, що вимагають якнайшвидшого вирішення.

Серед таких проблем є збереження тенденції погіршення кількісних і якісних параметрів демографічних процесів, фактичне припинення розвитку соціальної інфраструктури села, скорочення обслуговування сільського населення соціальними і комунальними послугами. Складові сільської інфраструктури наведені на рисунку 8.

Рисунок 8 – Складові сільської соціальної інфраструктури*

*Побудовано автором

У переважній частині сільської поселенської мережі не діють житлово-комунальні підприємства, інженерне забезпечення і благоустрій знаходяться в незадовільному стані. Як наслідок, повністю втрачена привабливість проживання населення, особливо молоді у сільській місцевості.

Результати проведеного в роботі аналізу переконливо обґрунтовують необхідність радикальних змін у забезпеченні облаштування села в сучасних умовах. Терміново потребує затвердження реальна Державна цільова програма розвитку сільського господарства України та облаштування сільських регіонів. Ключовим є необхідність формування в Україні вже у найближчій перспективі інноваційної моделі розвитку сільських регіонів, спроможної забезпечити їхнє стає прискорене зростання.

Запропоновані в роботі стратегічні напрями передбачають визначення кількісних і якісних параметрів розвитку сільського господарства та сільських

регіонів до 2020 року, а також основні заходи, через здійснення яких ці параметри будуть досягнуті. Реалізація заходів дасть змогу до 2020 р. поліпшити забезпеченість сільської поселенської мережі об'єктами соціальної інфраструктури в середньому на 18–20 %. Передбачено також створення правових, адміністративних, інституційних та економічних умов для переходу до сталого розвитку сільських регіонів, ефективної реалізації конституційних повноважень органів місцевого самоврядування, розширення можливостей виконання селом його суспільних функцій.

Формування потенціалу сталого розвитку і конкурентоспроможності сільських регіонів вимагає не лише підтримки аграрного сектору економіки, а й забезпечення високої якості трудового потенціалу, поліпшення соціальної інфраструктури сільського населення, оздоровлення демографічної ситуації.

Ключовою умовою забезпечення сталого розвитку і конкурентоспроможності сільських регіонів є розвиток їхнього житлового облаштування. Динаміка загального та сільського житлового фонду за роками наведена в табл. 2.

Таблиця 2 Динаміка загальної житлової площі та сільського житлового фонду в Україні*

Показники	Роки							2012 р. до 1990 р.	
	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	%	+/-
Загальний житловий фонд, млн м ²	922,1	978,3	1015	1046,4	1079,5	1086	1094,2	118,7	172,1
у середньому на 1 жителя, м ²	17,8	19,2	20,7	22	23,3	23,5	23,7	133,1	5,9
Сільський житловий фонд, млн м ²	347,8	361,7	371,8	376,5	386,5	390,5	393,5	113,1	45,7
У середньому на 1 сільського жителя, м ²	20,6	21,9	23,5	24,6	26,4	26,8	27,2	132,0	6,6

*Розраховано автором за статистичними даними

Загальна динаміка сільського житлового фонду, в тому числі в розрахунку на одного сільського мешканця, показує в цілому позитивну спрямованість. Проте ці зміни не враховують вплив соціально-демографічних процесів, що протікають в сільських регіонах. Для об'єктивного і різнобічного дослідження розвитку житлового забезпечення проведено аналіз введення в експлуатацію житла у сільській місцевості за регіонами (табл. 3).

Аналіз наведених даних показує, що в країні загалом і в її абсолютній більшості регіонів рівень введення в експлуатацію житла у сільській місцевості ще не досяг 1990 р. Так, у 2012 р. введення в експлуатацію житла у сільській місцевості в цілому по країні складало понад 3,2 млн м², або 93,8 % 1990 р.

Згідно з Указом Президента України «Про заходи щодо підтримки індивідуального житлового будівництва на селі» (1998 р.) реалізується програма «Власний дім». Це практично єдина програма, у рамках якої сільські жителі можуть отримати кредит на пільгових умовах для будівництва чи придбання житла і його облаштування. Індивідуальним сільським забудовникам надаються кредити під 3 % за рахунок коштів державного бюджету, місцевих бюджетів і інших джерел, а багатодітним сім'ям – безвідсотковий кредит.

Встановлено, що обсяги фінансування з державного і місцевих бюджетів за програмою «Власний дім» значно скоротилися і у 2013 р. становили лише 60 % обсягу 2008 р. (найвищого показника за останні 10 років), а частка введеного у сільській місцевості житла, профінансованого за рахунок державного бюджету, склала тільки 1,5 % (47,2 тис. м²) від загального обсягу введеного житла (3211 тис. м²). Лише 2246 сімей отримали у 2013 р. пільгові кредити на будівництво індивідуальних будинків, газифіковано 1,9 тис. садиб.

Таблиця 3 Введення в експлуатацію житла у сільській місцевості за регіонами, тис. м² загальної площі*

Регіони	Роки							2012 р. у% до	
	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	1990 р.	2000 р.
Україна	3423	2207	1229	1728	3035	2445	3211	93,8	261,3
АР Крим	149	122	54	51	157	121	201	134,9	372,2
Вінницька	180	106	51	136	106	107	108	60,0	211,8
Волинська	93	72	45	41	81	89	134	144,1	297,8
Дніпропетровська	184	128	50	73	45	39	45	24,5	90,0
Донецька	90	43	36	44	40	31	44	48,9	122,2
Житомирська	218	105	34	66	92	43	55	25,2	161,8
Закарпатська	111	118	141	95	155	163	188	169,4	133,3
Запорізька	132	51	25	32	37	17	36	27,3	144,0
Івано-Франківська	148	82	60	105	278	216	234	158,1	390,0
Київська	228	201	140	283	696	631	710	311,4	507,1
Кіровоградська	74	47	19	24	34	17	38	51,4	200,0
Луганська	77	32	40	53	20	17	30	39,0	75,0
Львівська	205	164	124	155	238	197	277	135,1	223,4
Миколаївська	117	44	9	14	14	14	19	16,2	211,1
Одеська	183	88	53	94	221	196	241	131,7	454,7
Полтавська	198	110	46	49	67	50	50	25,3	108,7
Рівненська	147	101	51	53	100	92	112	76,2	219,6
Сумська	126	55	27	28	37	37	44	34,9	163,0
Тернопільська	82	61	23	45	100	65	141	172,0	613,0
Харківська	100	100	50	62	83	59	81	81,0	162,0
Херсонська	106	60	27	41	55	58	73	68,9	270,4
Хмельницька	118	102	50	54	85	48	60	50,8	120,0
Черкаська	140	82	27	40	64	26	33	23,6	122,2
Чернівецька	106	85	30	75	161	76	187	176,4	623,3
Чернігівська	109	43	14	12	57	31	52	47,7	371,4

*Розраховано автором за статистичними даними

Незважаючи на те, що показники житлових площ на одного сільського жителя перевищують аналогічні показники міських жителів, за якісними характеристиками житловий фонд сільської місцевості значно поступається. Проте слід відзначити тенденцію до поступового, але стабільного поліпшення якісних індикаторів умов проживання саме в сільських домогосподарствах (табл. 4).

Таблиця 4 Рівень обладнання сільського житлового фонду України, %*

Види обладнання	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2012 р.
Водогін	15,2	17,9	20,0	30,3
Каналізація	9,5	12,9	15,7	26,4
Центральне опалення	11,2	18,3	25,7	40,4
Газ	79,4	82,5	84,1	84,4
Гаряче водопостачання	2,7	4,3	5,4	14,6
Ванни	8,2	11,1	13,4	23,7

*Побудовано автором

Таким чином, в Україні склалась ситуація, коли за наявності ряду позитивних тенденцій значна частина населення країни має незадовільні житлові умови і потребує суттєвого їх поліпшення. Останнє має здійснюватись на основі цілого комплексу заходів, основою яких повинна бути насамперед державна політика сприяння розвитку індивідуального житлового будівництва у сільській місцевості, надання цільових пільгових кредитів на купівлю, будівництво чи облаштування житла, створення пільгових умов щодо забезпечення забудовників будівельними матеріалами, обладнанням та надання їм відповідних послуг на пільгових умовах. Поряд з цим можна запровадити механізм співфінансування держави і громадянина, наприклад, у співвідношенні 50:50 із кредитом на 25 років, або 30:70, також із довгостроковим кредитом, де частину (30–50 %) вартості житла, що будується, за громадянина сплачує держава з бюджетних коштів. Крім того, можливе застосування так званих житлово-будівельних субсидій з участю різних банків для будівництва житла, де кошти на перший внесок виділяє держава на поворотній основі.

У п'ятому розділі «Стратегія забезпечення інноваційно орієнтованого прогнозування і моделювання сталого, конкурентоспроможного розвитку сільських регіонів» запропоновано шляхи удосконалення інноваційно орієнтованого розвитку сільських регіонів та прогнозну технологію вирішення регіональних проблем сталого, конкурентоспроможного розвитку з позицій системного аналізу, програмування і моделювання, здійснено класифікацію сільських регіонів України за показниками економічного розвитку, використання трудових ресурсів та досягнутого рівня якості життя, визначені складові стратегії регіонального розвитку.

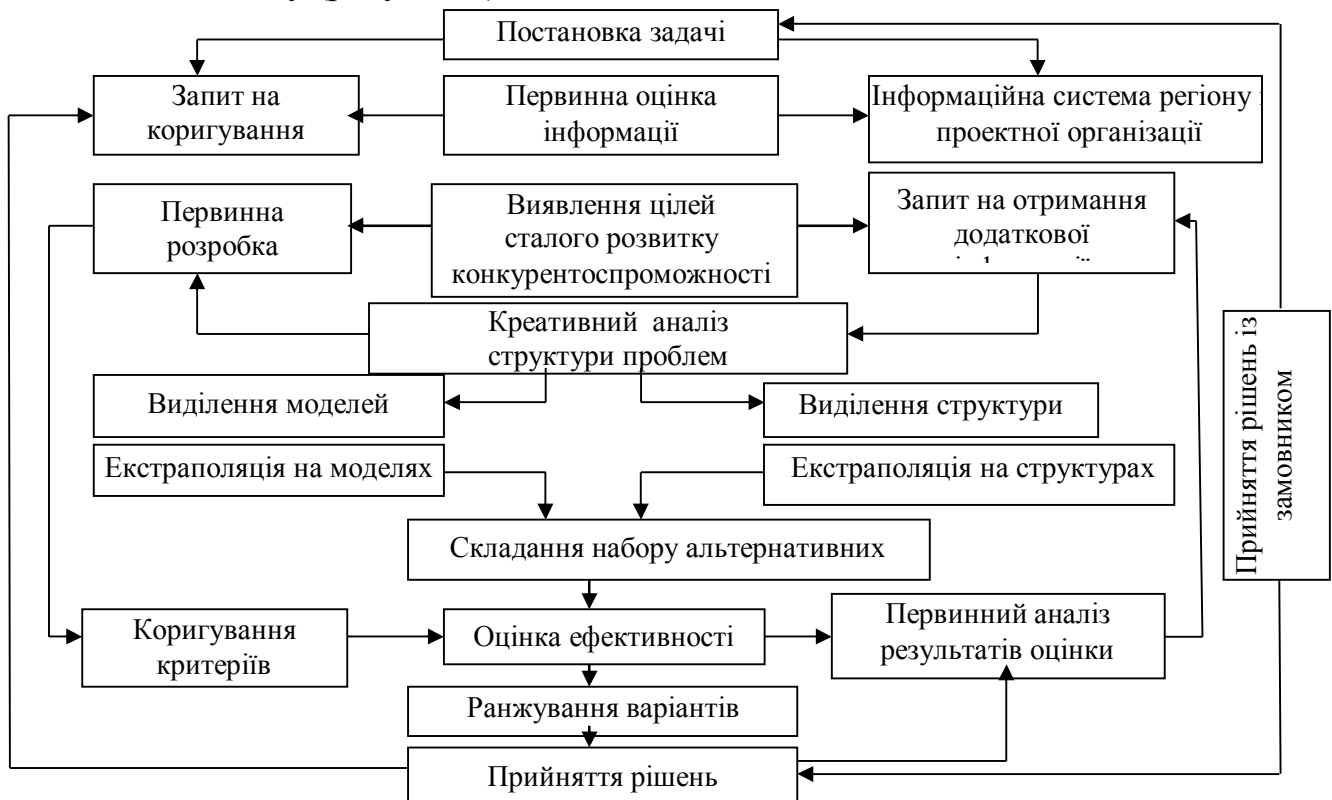
Доведено, що в умовах поглиблення депресивних явищ в сільських регіонах України особливого значення набуває впровадження інноваційної моделі розвитку

сільської економіки для забезпечення стратегічних пріоритетів їхнього подальшого розвитку.

Основними видами інновацій сільських регіонів є економічні, соціальні, організаційні і технічні. Економічна мотивація завжди визначається як головний каталізатор інноваційного процесу. Соціальні інновації передбачають формування нових мереж і відносин, організаційні – впровадження сучасних форм функціонування або створення ефективних партнерських відносин між учасниками. Технічні інновації пов'язані з розвитком нових продуктів, впровадженням нових технологій виробництва, технічними рішеннями в галузі логістики і маркетингу.

У формуванні механізму інноваційного розвитку сільських регіонів важливе значення мають інститути інноваційної діяльності, які створюють сприятливі умови перерозподілу і ефективного використання матеріальних, фінансових, трудових та інших ресурсів, забезпечуючи якісно новий рівень розвитку суспільства і конкурентоспроможності економіки.

Прогнозування інноваційного розвитку регіону слід розглядати у вигляді складної системи «наука – техніка – регіон – галузь (комплекс) – підприємство». У цьому зв'язку автором запропоновано прогнозну технологію вирішення регіональних проблем сталого і конкурентоспроможного розвитку з позицій системного аналізу (рисунок 9).

Рисунок 9 – Прогнозна технологія вирішення регіональних проблем сталого конкурентоспроможного розвитку з позицій системного аналізу*

*Побудовано автором

Встановлено, що в ході проведення прогнозу відповідно до запропонованої технології на етапі вивчення інформації позначаються тенденції сталого розвитку та підвищення конкурентоспроможності сільського регіону, а потім встановлюється еволюційна тенденція подальших процесів і здійснюється пошук альтернативних варіантів.

Вибір окреслених на перспективу заходів, пов'язаних із моделюванням соціально-економічного розвитку регіону, визначається виявленням неоднорідності, або диференціацією економічного простору України. Завдання полягає в застосуванні процедури класифікації регіонів за показниками певних параметрів.

Виділено три типи показників, що формують економічні, інвестиційні, структурні, демографічні, соціальні, екологічні та інноваційні аспекти життєдіяльності сільських регіонів: динаміка економічного розвитку (ДЕР) регіону і його складові – індекс валового регіонального продукту (ІВРП), індекс обсягу продукції промисловості (ІП), індекс обсягу продукції сільського господарства (ІСГ); діагностика використання трудових ресурсів (ДТР) – рівень зареєстрованого безробіття (РЗБ); діагностика досягнутого рівня якості життя населення регіону (ДЯЖ) і його складові – інвестиції в основний капітал (ІОК), середньомісячна номінальна заробітна плата (СМЗ), обсяг науково-технічних робіт, виконаних у регіонах (ОНТР), роздрібний товарообіг (РТ), оптовий товарообіг (ОТ), зовнішня торгівля (ЗТ), обсяг послуг (ОП), викиди шкідливих речовин в атмосферу (ВШР), введення в експлуатацію житлового будівництва (ВЕЖБ), обсяг кредиторської заборгованості регіону (ОКЗ).

У результаті застосування розроблених автором у розділі 1 методичних підходів здійснена класифікація регіонів України за рівнем значення наведених параметрів (високий, середній, низький) у 2011–2013 рр.

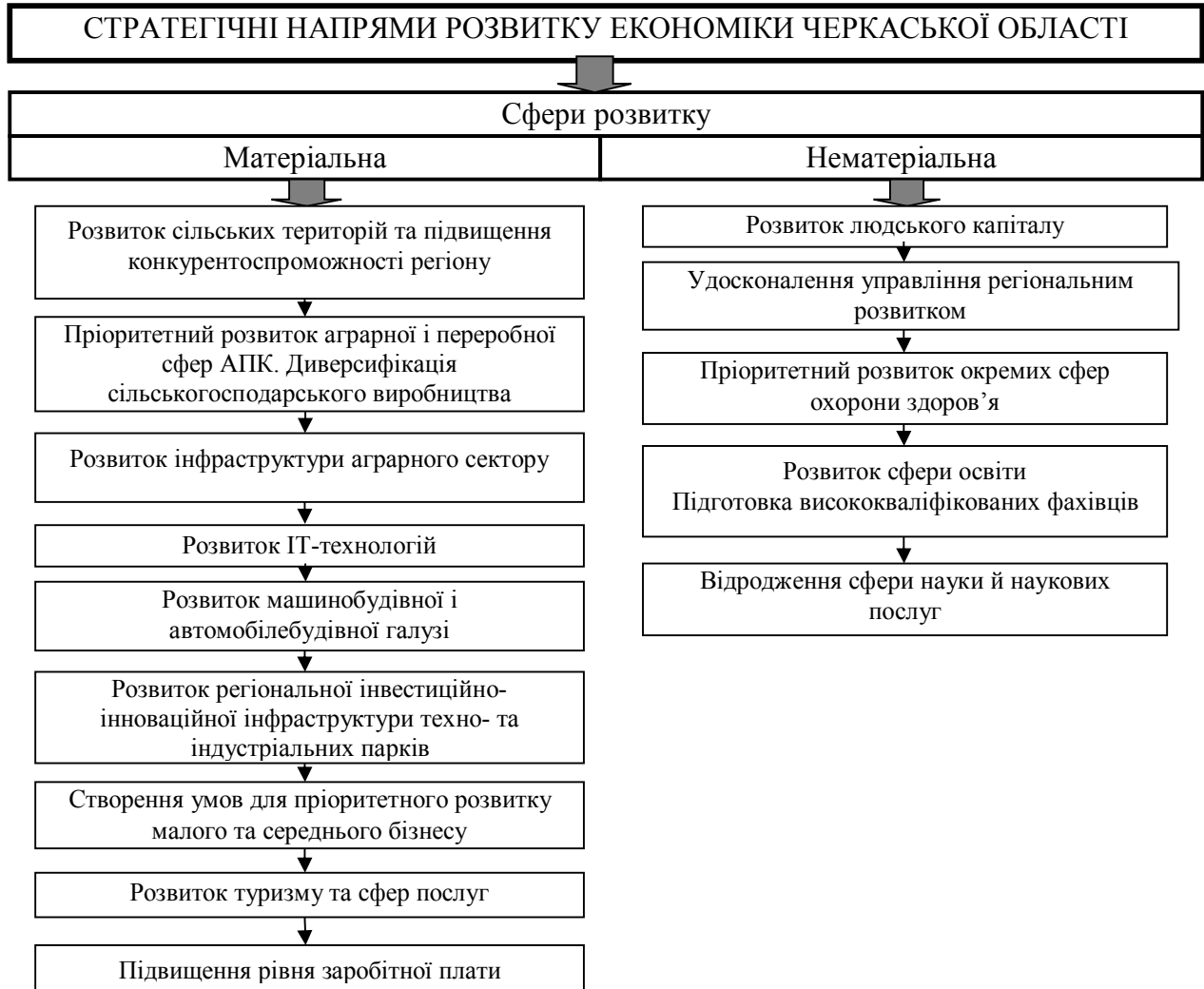
У 2011 р. за показниками ДЕР високий рівень має 1 регіон, середній – 11, низький – 13 регіонів, відповідно у 2012 р. – 3, 14, 8 і у 2013 р. – 4, 13 та 8 регіонів. За показниками ДТР високого рівня у 2011 р. досягли 5 регіонів, до середнього належать 13, низького – 7 регіонів. Класифікація сільських регіонів за показниками ДЯЖ характеризується таким: у 2011 р. високого рівня не досяг жодний регіон, до середнього належать 13, до низького – 12 регіонів. Наведена класифікація сільських регіонів дає підстави для прогнозування їхнього подальшого розвитку.

Для дослідження можливого сценарію розвитку Черкаського регіону зроблений аналіз показників ДЕР, ДТР, ДЯЖ за 2011–2013 рр., який за показниками виробництва, розподілу, обліку та споживання серед 25 областей свідчить про відповідність їх у більшості середнім рівням показників. Визначений стан економіки регіону дозволяє виважено оцінити можливості його ресурсного потенціалу, обумовлює напрями програмування та моделювання регіонального розвитку.

Враховуючи гостру необхідність розробки та прийняття як державної, так і регіональних програм сталого розвитку, в роботі запропоновані стратегічні

напрями розвитку економіки Черкаського регіону на період до 2020 року. Головною метою Стратегії розвитку Черкаської області є підвищення якості життя населення, приведення його до стандартів і рівня цивілізованих країн.

Складові стратегії розвитку економіки Черкаської області включають такі напрями (рисунок 10).

Рисунок 10 – Стратегічні напрями розвитку економіки Черкаської області*

*Побудовано автором

Виконання запропонованої Стратегії дасть можливість визначити інтегрований підхід до формування і реалізації регіональної політики, який передбачатиме поєднання таких складових частин:

- секторальної (галузевої) – підвищення рівня сталого розвитку і конкурентоспроможності регіону;
- територіальної (просторової) – досягнення рівномірного і збалансованого розвитку територій;
- управлінської – застосування єдиних підходів до формування і реалізації політики регіонального розвитку, створення єдиної системи стратегічного планування та прогнозування, оптимізація системи територіальної організації влади.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичні узагальнення та розроблено методологічні основи щодо вирішення наукової проблеми формування потенціалу сталого розвитку і конкурентоспроможності сільських регіонів на інноваційних засадах. Результати дисертаційного дослідження дозволили зробити такі висновки та пропозиції теоретичного, методологічного і науково-прикладного характеру:

1. В ході проведеного дослідження встановлено, що в сучасній науковій літературі зустрічається широке використання понять і термінів «сільські регіони», «сільські території», «сільська місцевість», «село» тощо. Аналіз наявних їхніх визначень і сутнісних ознак дозволяє стверджувати, що поняття «сільський регіон» має найбільший термінологічний потенціал щодо опису такого складного, поліфункціонального суспільного феномену, як сільська територія України.

Виходячи з цього, нами пропонується таке формулювання поняття «сільський регіон»: це історично сформована частина території країни, поза кордонами міст і суто промислових об'єктів, з певними співвідношеннями між чисельністю міського та сільського населення і часткою сільського господарства у валовому регіональному продукті, що є самостійною територіальною підсистемою економічного комплексу країни з притаманним тільки їй виробництвом, розподілом, обміном і споживанням матеріальних вигод та послуг.

2. Для визначення приналежності регіональних суб'єктів до сільських регіонів використані макроекономічні показники. В якості типоутворюючих ознак розглянуті частка сільського населення в чисельності всього населення регіону і частка валового регіонального продукту, виробленого в сільському господарстві у загальному валовому регіональному продукті регіону. Введені макроекономічні показники дозволили порівняти чисельність сільського населення і внесок сільськогосподарської галузі в економіку регіону і тим самим визначити сільські регіони на кількісному рівні.

3. Сталий розвиток сільських регіонів передбачає стабільний розвиток сільськогосподарського виробництва як базової галузі економіки сільської місцевості при збалансованому організаційному та інституціональному забезпеченні. Особливу актуальність забезпечення відтворення в довгостроковій перспективі набуває пошук ефективних інструментів і методик оцінки соціально-економічного та ресурсного потенціалів сталого розвитку сільських регіонів, індикаторів і показників розвитку економік різного рівня.

Для вирішення поставлених завдань у роботі запропонована методологія оцінки потенціалу сталого розвитку сільського регіону за визначеними автором показниками і використанням методів кореляційного аналізу складних багатофакторних систем.

4. Конкурентоспроможність в умовах ринкової економіки набуває особливої актуальності. Рівень конкурентоспроможності визначає інвестиційну привабливість країни і її окремих регіонів, дає можливість залучати іноземні інвестиції і створює клімат для розвитку галузей і окремих підприємств.

Передумовою успішної участі регіону в конкурентній боротьбі є наявність у нього конкурентних переваг. Це обумовило необхідність проведення послідовних і ефективних дій, пов'язаних з оцінкою конкурентоспроможності сільського регіону. Проведений в роботі аналіз показав, що у науковців відсутні єдині підходи до кількісної оцінки конкурентоспроможності регіону. Виходячи з цього, розроблена авторська методика оцінки, яка полягає у розрахунку початкового, інтегрального і підсумкового індексу конкурентоспроможності сільського регіону.

Отримана методика дозволяє оцінювати рівні конкурентоспроможності досліджуваних регіонів та використовувати результати для розробки стратегій або програм їхнього сталого розвитку.

5. Формування інноваційного потенціалу в аграрній сфері економіки є основою сталого розвитку сільських регіонів. Інноваційний потенціал нами трактується як міра здатності і готовності економічного суб'єкта здійснювати інноваційну діяльність. Саме такий підхід дозволяє сформулювати методологічні положення до оцінки інноваційного потенціалу на регіональному рівні. Алгоритм оцінки може бути представлений у вигляді трьох етапів, реалізація яких потребує вирішення таких методологічних проблем: вибір сукупності показників, що характеризують ресурсну і результативну складові інноваційного потенціалу; визначення їхніх граничних значень; формування нормативної моделі стану інноваційного потенціалу; проведення аналізу неузгодженості нормативних і фактичних параметрів інноваційного потенціалу.

Виконані за даною методологією розрахунки дозволили визначити профіль інноваційного потенціалу регіону та провести його ранжування на зони: зона задовільного стану інноваційного потенціалу; зона кризового стану; зона незадовільного стану.

6. Інвестиційна привабливість сільського господарства регіону є інтегруючим показником інвестиційного клімату в регіоні, інвестиційної привабливості агросистеми регіону в цілому та окремих її галузей і підприємств.

Проведений аналіз показників інвестиційної привабливості дозволив встановити залежність між рейтингом соціально-економічного розвитку та типом інвестиційного клімату, а також побудувати комплексну класифікацію сільських регіонів. Для кожної типологічної групи визначені фактори і стратегії підвищення інвестиційної привабливості, пов'язані з поліпшенням виробничих, економічних і фінансових показників регіонів.

7. Ефективна реалізація аграрно-продовольчої реформи в Україні неможлива без докорінної зміни основ механізму регулювання регіонального розвитку та міжрегіональних взаємодій в аграрно-продовольчому секторі економіки. Для України проблема регіоналізації агропродовольчих систем стоїть найбільш гостро і у вирішальній мірі визначить специфіку аграрних і соціально-економічних перетворень на селі.

В ході проведеного дослідження розроблена класифікація конкурентних переваг регіональних агропродовольчих систем за ознаками складності економічних і управлінських проблем. Автором пропонуються нові підходи до

кількісної багатокритеріальної оцінки рівнів конкурентоспроможності регіональних агропродовольчих систем, а також сільських територіальних і місцевих утворень, що дозволяють розробляти відповідні моніторингові системи регіонального аналізу та управління регіональними агропродовольчими системами їх конкурентоспроможністю з метою підвищення конкурентного потенціалу регіонального агропромислового комплексу і в цілому сільських регіонів.

8. Перспективним напрямом розвитку регіональних агропродовольчих систем є формування регіонального об'єднання у рамках зрошувальної системи, що включає в свій господарський механізм зрошувальну систему, сільськогосподарський комплекс, регіональні органи управління. В роботі розроблена авторська модель регіонального меліоративно-сільськогосподарського об'єднання (РМСО) як агропродовольча система, здатна об'єднати діяльність меліоративного і сільськогосподарського модулів на єдиному сільськогосподарському балансі з гармонійним використанням ресурсів на принципах розширеного відтворення і комерційного розрахунку.

9. Економічне зростання і сталий розвиток регіону визначається вдалим вибором стратегічних орієнтирів, які дозволяють найкращим чином реалізувати потенціал його конкурентоспроможності. Одним із важливим напрямків розвитку регіону є участь його у зовнішньоекономічній діяльності. На підставі проведеного аналізу автором сформована головна мета зовнішньоекономічної стратегії регіону і розроблена цільова концепція дій.

10. Ефективне управління розвитком села вимагає не лише підтримки аграрного сектору економіки, а й забезпечення високої якості трудового потенціалу, поліпшення умов життя, праці, побуту, дозвілля сільського населення, оздоровлення демографічної ситуації, тобто забезпечення високої якості сільського облаштування. Регіонально диференційоване сільське облаштування забезпечується як загальнодержавною політикою соціального розвитку села, так і якістю життя, сформованою під впливом місцевих умов праці та побуту.

Виходячи з цього, в роботі запропоновані стратегічні напрями розвитку сільського господарства та облаштування сільських регіонів до 2020 року. Ці напрями сформовані за результатами наукових досліджень, аналізу й узагальнення практики, оцінки та моделювання суспільних і виробничих процесів та визначають кількісні і якісні параметри соціального облаштування села.

11. Прогнозування інноваційного розвитку регіону слід розглядати у вигляді складної системи «наука – техніка – регіон – галузь (комплекс) – підприємство». У цьому зв'язку необхідною умовою підвищення об'єктивності, надійності прогнозу є застосування системного аналізу. Виходячи з цього, нами розроблена прогнозна технологія вирішення регіональних проблем сталого і конкурентоспроможного розвитку з позицій системного аналізу.

При проведенні прогнозу відповідно до запропонованої технології на етапі вивчення інформації позначаються тенденції сталого розвитку та підвищення конкурентоспроможності сільського регіону, а потім встановлюється еволюційна тенденція подальших процесів і здійснюється пошук альтернативних варіантів.

У цьому зв'язку особливого значення набуває методологія, що дозволяє з системних позицій оцінити прибуток від інновацій з урахуванням ризиків інфляції, стан ринків оновлення технології виробництва, продукції та інших факторів, що визначають ефективність роботи підприємств регіону.

12. У результаті застосування розроблених автором методичних підходів здійснена класифікація регіонів України за рівнем значення параметрів: динаміки економічного росту регіону і його структури; діагностики використання трудових ресурсів; діагностики досягнутого рівня і якості життя населення регіону та виконаний аналіз даних показників за 2010–2013 рр. на прикладі Черкаського регіону, на підставі якого запропоновані стратегічні напрями розвитку економіки Черкаського регіону на період до 2020 року, головною метою яких є підвищення якості життя населення, приведення його до стандартів і рівня цивілізованих країн.

Реалізація запропонованої Стратегії дасть можливість визначити інтегрований підхід до формування і реалізації регіональної політики, який передбачатиме поєднання таких складових частин:

- секторальної (галузевої) – підвищення рівня конкурентоспроможності регіону;
- територіальної (просторової) – досягнення рівномірного і збалансованого розвитку територій;
- управлінської – застосування єдиних підходів до формування і реалізації політики регіонального розвитку, створення єдиної системи стратегічного планування та прогнозування розвитку держави і регіонів, оптимізація системи територіальної організації влади.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Яценко О. В. Формування конкурентних переваг інноваційно-орієнтованого сталого розвитку сільських регіонів : [монографія] / О. В. Яценко. – Черкаси : видавець Чабаненко Ю., 2014. – 478 с. (21,73 д. а.)
2. Яценко О. В. Стратегічні засади ціноутворення в агропромисловому комплексі економіки України: [монографія] / Ю.Г. Лега, В. М. Яценко, О. В. Яценко. – Черкаси: ЧДТУ, 2012. – 286 с. – *Особистий внесок здобувача: розроблено методологію формування та оцінки сталого розвитку і конкурентоспроможності сільських регіонів, засновану на методах багатовекторного кореляційно-регресивного аналізу.* (4,88 д. а.)

Статті в наукових фахових виданнях:

3. Яценко О.В. Регулювання зовнішньої торгівлі України державою в умовах перехідної економіки / О. В. Яценко // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – Черкаси: ЧДТУ, 2002. – № 1. – С. 71–73. (0,14 д. а.)
4. Яценко О. В. Грошовий обіг у відкритій економіці / В. М. Яценко, О. В. Яценко // Вісник Київського національного університету технології та

- дизайну. – 2004. – № 6. – С. 56–65. – *Особистий внесок здобувача: досліджено сучасний стан грошового обігу в Україні, визначено основні напрямки його вдосконалення та обґрунтовано систему заходів щодо поліпшення організації роботи в сільських регіонах.* (0,11 д. а.)
5. Яценко О. В. Методичні аспекти стратегії виробничої діяльності підприємства / О. В. Яценко // Вісник Технологічного університету Поділля. – 2004. – № 6. – С. 132–136. – *Особистий внесок здобувача: запропоновано методичні підходи обґрунтування системи показників для оцінки економічної ефективності функціонування підприємств сільського господарства на основі специфічних, узагальнених, інтегральних показників, що дає змогу визначити конкурентоспроможність галузі.* (0,18 д.а.)
  6. Яценко О.В. Прогнозування грошових потоків в іноземній валюті у фінансово-господарській діяльності підприємства / В. М. Яценко, О. В. Яценко // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2004. – №5. – Запоріжжя: Гуманітарний університет «Запорізький ін-т держ. та муніципального управління», 2004. – С. 114–122. – *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано рекомендації щодо перспектив розвитку зовнішньоекономічних зв'язків підприємств сільських регіонів.* (0,11 д. а.)
  7. Яценко О. В. Формування та розвиток ринку молока і молокопродуктів на регіональному рівні/ О. В. Яценко // Економіка: проблеми теорії та практики : збірник наукових праць. – Випуск 198. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2004. – С. 43–51. – *Особистий внесок здобувача: проведено аналіз обсягів виробництва, динаміку цін, обсяги експорту та імпорту молока і молокопродукції на національному та регіональному рівнях, виявлено основні проблеми і недоліки сучасного ринку молока і молокопродуктів в Україні.* (0,38 д. а.)
  8. Яценко О. В. Організаційні аспекти фінансового забезпечення регіонального розвитку сільськогосподарського виробництва/ О. В. Яценко // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – №13. – Черкаси: ЧДТУ, 2005. – С.131–138. (0,31 д. а.)
  9. Яценко О. В. Тенденції державного регулювання економічних процесів в аграрній сфері / О. В. Яценко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – Випуск 1, 2007. – Миколаїв: МДАУ, 2007. – С. 39–49. (0,52 д. а.)
  10. Яценко О. В. Методи оптимізації міжгалузевих пропорцій в АПК та стратегічне моделювання розвитку галузей переробної промисловості / О. В. Яценко // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – Випуск 19. – Черкаси : ЧДТУ, 2008. – С. 165–176.(0,45 д. а.)
  11. Яценко О. В. Фінансові джерела інвестиційно-інноваційного розвитку підприємств / О. В. Яценко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2008. – Вип. 2. – С. 36–41. (0,37 д.а.)
  12. Яценко О.В. Напрямки розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств / О. В. Яценко // Збірник наукових праць Черкаського державного

- технологічного університету. Серія: Економічні науки. – Випуск 21. – Черкаси : ЧДТУ, 2008. – С. 192–197. (0,22 д. а.)
13. Яценко О.В. Аналіз інноваційної активності промислових підприємств України / О. В. Яценко // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – Випуск 22. – Черкаси : ЧДТУ, 2009. – Частина II. – С. 192–197. (0,22 д. а.)
  14. Яценко О. В. Шляхи підвищення ефективності розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств харчової промисловості на основі системи прогнозування / О. В. Яценко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2009. – № 2. – Т. 1. – С. 133–138.(0,34 д. а.)
  15. Яценко О. В. Сучасні інвестиційно-інноваційна діяльність підприємств харчової промисловості України / О. В. Яценко // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – Випуск 30: у трьох частинах / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси: ЧДТУ, 2012. – Частина II. – С. 11–15. (0,31 д. а.)
  16. Яценко О.В. Особливості управління потенціалом конкурентоспроможності та сталого розвитку сільських регіонів України / О. В. Яценко// Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – Випуск 31: у трьох частинах / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси: ЧДТУ, 2012. – Частина I. – С. 168–176. (0,38 д.а.)
  17. Яценко О. В. Регіональні проблеми формування продовольчої безпеки / О. В. Яценко // Вісник аграрної науки Причорномор'я : науково-теоретичний фаховий журнал / В. С. Шебанін (гол. ред.) та ін. – Миколаїв, 2012. – Вип. 1 (65). – С. 62–70. (0,37 д. а.)
  18. Яценко О. В. Інвестиційна привабливість сільських регіонів на засадах інноваційного розвитку / О. В. Яценко // Аграрний вісник Причорномор'я. Серія: Економічні науки. – Вип. 69. – Одеса : Лерадрук, 2013. – С. 148–158. (0,46 д. а.)
  19. Яценко О. В. Категорії стійкості та конкурентоспроможності в системі міжгалузевого управління регіональними агросистемами / О. В. Яценко // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – Випуск 35: у трьох частинах / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси : ЧДТУ, 2013. – Частина II.– С. 45–51. (0,27 д. а.)
  20. Яценко О. В. Методологічні засади управління рівнем конкурентоспроможності регіональних агропродовольчих систем / О. В. Яценко // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – Випуск 36: у трьох частинах / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси: ЧДТУ, 2013. – Частина III. – С. 140–148. (0,34 д. а.)
  21. Яценко О. В. Сутність і типи сталого розвитку регіональних соціально-

економічних систем / О. В. Яценко // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – Випуск 34: у трьох частинах / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси: ЧДТУ, 2013. – Частина II. – С. 81–85. (0,21 д.а.)

22. Яценко О. В. Сучасний стан та стратегія конкурентоспроможної зовнішньоекономічної діяльності регіону / О.В. Яценко // Економічні науки. Серія «Регіональна економіка»: збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. – Випуск 11 (43). – Луцьк : РВВ Луцького НТУ, 2014. – С. 317–326. (0,36 д. а.)
23. Яценко О. В. Управління потенціалом сталого розвитку сільських територій та особливості їх облаштування / О. В. Яценко // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Фінанси і кредит. – 2014. – Випуск №2. – С. 53–58. (0,32 д. а.)

Монографія у виданні іноземної держави:

24. Яценко А. В. Методика оценки инвестиционной привлекательности и устойчивости развития сельских регионов / А. В. Яценко / Оценка эффективности использования средств инвесторов в инновационную деятельность : коллективная монография / под научной редакцией д. э. н., профессора К. В. Павлова, к. э. н., доцента Г. Н. Васильевой, к. э. н., доцента О. В. Котлячкова. – Ижевск: Шелест, 2014. – 200 с. – *Особистий внесок здобувача: підрозділ 7.4 – Методика оценки инвестиционной привлекательности и устойчивости развития сельских регионов.* (0,62 д. а.)

Статті у виданнях, які розміщені в міжнародних науково-метричних базах:

25. Яценко О. В. Потенціал конкурентоспроможності і стійкого розвитку сільського регіону / О. В. Яценко // Наукові праці Національного університету харчових технологій. – 2012. – № 46. – С. 95–102. (0,31 д. а.)
26. Яценко О.В. Стан та перспективи розвитку сільських територій центрального регіону України / О. В. Яценко // Економіст. – 2012.– №11 (313). – С. 26–30. (0,24 д.а.)
27. Яценко О. В. Удосконалення управління сталим розвитком сільських територій Черкащини на основі впровадження інновацій / О. В. Яценко // Економіка АПК. – 2013. – № 3. – С. 76–85. (0,51 д. а.)
28. Яценко О. В. Методологічні засади формування інноваційно орієнтованого облаштування села та стратегічні напрями його розвитку / О. В. Яценко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2014. – № 4. – Т. 1. – С. 95–102. (0,26 д. а.)

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

Препринти:

29. Яценко О. В. Агропродовольчі системи та сільське облаштування як важливі

функції формування потенціалу конкурентоспроможного та сталого розвитку сільських регіонів / О. В. Яценко. – Черкаси : видавець Чабаненко Ю., 2014. – 36с. – (Препринт / Миколаїв).

30. Яценко О.В. Теоретичні та методологічні засади дослідження інноваційного потенціалу сталого розвитку і конкурентоспроможності сільських регіонів / О. В. Яценко. – Черкаси : видавець Чабаненко Ю., 2014. – 30с. – (Препринт / Миколаїв).
31. Яценко О. В. Формування інноваційного потенціалу прогнозування і моделювання конкурентоспроможного та сталого розвитку сільських регіонів / О. В. Яценко. – Черкаси : видавець Чабаненко Ю., 2014. – 40с. – (Препринт / Миколаїв).

Матеріали науково-практичних конференцій:

32. Яценко О. В. Використання лізингу в оновленні основних засобів на підприємстві / О. В. Яценко // Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Черкаси : ЧДТУ, 2002. – С. 204–205. (0,13 д. а.)
33. Яценко О. В. Адаптація зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних товаровиробників до умов світового ринку / О. В. Яценко // Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. – Черкаси : ЧДТУ, 2004. – С. 226–229. (0,11 д. а.)
34. Яценко О. В. Розвиток інвестиційно-інноваційних процесів у виробництві експортної продукції АПК / О. В. Яценко // Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. – Черкаси : ЧДТУ, 2005. – С. 140–142. (0,15 д. а.)
35. Яценко О.В. Розвиток фінансово-кредитної системи АПК / О.В.Яценко // Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. – Черкаси : ЧДТУ, 2007. – С. 121–123. (0,16 д. а.)
36. Яценко О. В. Фінансові аспекти інноваційного розвитку підприємств АПК / О. В. Яценко // Теорія і практика сучасної економіки : матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції. – Черкаси : ЧДТУ, 2008. – С. 244–246. (0,23 д. а.)
37. Яценко О. В. Прогнозування розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств харчової промисловості / О. В. Яценко // Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції. – Черкаси : ЧДТУ, 2009. – С. 434–436. (0,2 д. а.)
38. Яценко О. В. Економічний аналіз загального стану сировинних ресурсів, переробної і харчової промисловості України / О. В. Яценко // Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції. – Черкаси : ЧДТУ, 2010. – С. 5–8. (0,21 д. а.)
39. Яценко О. В. Потенціал стійкого розвитку і конкурентоспроможності сільського регіону / О. В. Яценко // Сталий розвиток підприємств, регіонів,

- країн : матеріали Міжнародної наукової конференції, 5–7 листопада 2012 р., м. Дніпропетровськ / ред. кол.: В. М. Шаповал [та ін.]. – Т. 1. – Дніпропетровськ : Національний гірничий університет, 2012. – С. 251–252. (0,15 д. а.)
40. Яценко О. В. Проблеми формування продовольчої безпеки Черкаської області / О.В. Яценко // Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю : матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції. – Черкаси: ЧДТУ, 2012. – С. 66–70. (0,24 д. а.)
41. Яценко О. В. Розвиток сільських територій центрального регіону України / О. В. Яценко // Проблеми і перспективи розвитку фінансів, обліку і маркетингу в сучасному середовищі : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених і студентів, 25–26 жовтня 2012 р. – К. : НУХТ, 2012. – С. 58–59. (0,18 д. а.)
42. Яценко О. В. Розвиток сільських територій центрального регіону України / О. В. Яценко // Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю : матеріали Х Міжнародної науково-практичної конференції. – Черкаси: ЧДТУ, 2013. – С. 32–34. (0,31 д. а.)
43. Яценко О. В. Методологічні засади управління рівнем конкурентоспроможності регіональних агропродовольчих систем / О. В. Яценко // Національні моделі економічних систем: формування, управління, трансформації : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Херсон, 10–11 жовтня 2014 р.) : у 2-х частинах / ред. кол.: К. С. Шапошников [та ін.]. – Херсон : Гельветика, 2014. – Ч. 1. – С. 103–106. (0,28 д. а.)
44. Яценко О. В. Теоретико-методологічна та еволюційна характеристика формувань сільського середовища / О. В. Яценко // Концепція сталого розвитку економічної та соціальної політики: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 3–4 жовтня 2014 р.). – У 2-х частинах. – Ч. 2. – К.: Київський економічний науковий центр, 2014. – С. 9–11. (0,23 д. а.)
45. Яценко О. В. Теоретичні основи сталого розвитку регіональних соціально-економічних систем / О.В. Яценко // Виробничо-експортний потенціал національної економіки: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 3–4 жовтня 2014 р.) / за заг. ред. М. М. Палінчак, В. П. Приходько. – Ужгород : Гельветика, 2014. – С. 137–139. (0,22 д. а.)

АНОТАЦІЯ

Яценко О. В. Формування потенціалу сталого розвитку і конкурентоспроможності сільських регіонів на інноваційних засадах. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – Миколаївський національний аграрний університет. – Миколаїв, 2015.

Дисертаційне дослідження присвячене комплексному вирішенню теоретико-методологічних, методичних питань та обґрунтуванню практичних рекомендацій з формування потенціалу сталого розвитку і конкурентоспроможності сільських регіонів на інноваційних засадах.

У роботі узагальнено наукові підходи до визначення сутності понять «село», «сільська місцевість», «сільські території», «сільські регіони», визначені принципи та найбільш вагомі фактори, що суттєво впливають на сталий розвиток сільських регіонів, проведена класифікація регіонів за типоутворюючими макроекономічними показниками, обґрунтовано методичні підходи до кількісної оцінки сільських регіонів. Особлива увага приділена обґрунтуванню методологічних підходів формування інноваційної моделі розвитку сільських регіонів, досліджено методики оцінки інноваційного потенціалу, інвестиційного клімату, обґрунтовано принципи формування соціально-економічної сталості і конкурентоспроможності.

Розкрито змістовну сутність існуючих теорій розвитку регіональних агропродовольчих систем, розроблено методику кількісної оцінки рівня конкурентоспроможності агросистем, запропоновано авторську модель регіонального меліоративно-сільськогосподарського об'єднання як ефективної агропродовольчої системи, визначено стратегічні зовнішньоекономічні орієнтири економічного зростання і сталого розвитку сільських регіонів.

Досліджено нормативно-правове регламентування розвитку сільського облаштування в сучасних умовах, проаналізовано рівень забезпеченості сільських регіонів інфраструктурним потенціалом, здійснено оцінку та розроблено прогностичні кількісні і якісні параметри розвитку сільського облаштування.

Запропоновано прогностичну технологію вирішення регіональних проблем сталого, конкурентоспроможного розвитку з позицій системного аналізу, програмування та моделювання, визначено складові стратегії регіонального розвитку.

Ключові слова: потенціал сталого розвитку і конкурентоспроможності сільських регіонів, інноваційний потенціал, інвестиційний клімат, зовнішньоекономічна діяльність, агропродовольча система, сільське облаштування, прогнозування, моделювання, стратегія регіонального розвитку.

АННОТАЦИЯ

Яценко А. В. Формирование потенциала устойчивого развития и конкурентоспособности сельских регионов на инновационной основе. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.05 – Развитие производительных сил и региональная экономика. – Николаевский национальный аграрный университет. – Николаев, 2015.

Диссертационное исследование посвящено комплексному решению теоретико-методологических, методических вопросов и обоснованию практических рекомендаций по формированию потенциала устойчивого развития и конкурентоспособности сельских регионов на инновационной основе.

В работе обобщены научные подходы к определению сущности понятий «село», «сельская местность», «сельские территории», «сельские регионы». Предложено авторское формулирование понятия «сельский регион», определены принципы и наиболее значимые факторы, которые существенно влияют на устойчивое развитие сельских регионов. Предложена авторская методика классификации и типологизации сельских регионов, в основу которой положено использование типобразующих макроэкономических показателей, обоснованы методические подходы к количественной оценке сельских регионов. Важное внимание уделено поиску эффективных инструментов и методик оценки социально-экономического и ресурсного потенциалов устойчивого развития и конкурентоспособности сельских регионов, индикаторов и показателей развития экономик разного уровня.

Особое внимание уделено обоснованию методологических подходов к формированию инновационной модели развития сельских регионов, определены составляющие инновационного потенциала, исследованы методики оценки инновационного потенциала и инвестиционного климата сельских регионов, сущность которых заключается в определении показателей и их предельных значений, выявлении различий нормативных и фактических параметров потенциала, а также в формировании возможных направлений реализации инновационных преобразований. Обоснованы принципы формирования социально-экономической устойчивости и конкурентоспособности.

Раскрыто содержательную сущность существующих теорий развития региональных агропродовольственных систем, разработана методика количественной оценки конкурентоспособности агросистем, которая позволяет отслеживать в динамике ее уровень по отношению к конкуренту и разрабатывать для конкретного регионального образования соответствующую мониторинговую систему с целью повышения конкурентного потенциала. Предложена авторская модель эффективной агропродовольственной системы в виде регионального мелиоративно-сельскохозяйственного объединения. Определены стратегические внешнеэкономические ориентиры экономического роста и устойчивого развития сельских регионов.

Исследовано нормативно-правовое регламентирование развития сельского обустройства в современных условиях, проанализирован уровень обеспеченности сельских регионов инфраструктурным потенциалом, осуществлена оценка развития и конкурентоспособности сельских регионов с учетом территориального обустройства, предложенные прогнозные количественные и качественные параметры развития сельского обустройства. Предусмотрено также создание правовых, административных, институциональных и экономических условий перехода к устойчивому развитию сельских регионов, эффективной реализации

конституционных полномочий органов местного самоуправления, расширения возможностей выполнения селом его общественных функций.

Исследованы количественные и качественные показатели развития сельской инфраструктуры и ключевой его составляющей – жилищного обеспечения. Сделаны выводы о необходимости улучшения качественных показателей жилищного обустройства и государственного содействия развитию индивидуального жилищного строительства, создание условий для выделения льготного государственного финансирования, кредитования, обеспечения застройщиков строительными материалами.

Предложены пути совершенствования инновационно ориентированного развития сельских регионов и прогнозную технологию решения региональных проблем устойчивого конкурентоспособного развития с позиций системного анализа, программирования и моделирования.

Обосновано, что прогнозирование инновационного развития региона следует рассматривать как сложную систему «наука – техника – регион – отрасль (комплекс) – предприятие».

Осуществлена классификация сельских регионов Украины по показателям экономического развития, использования трудовых ресурсов и достигнутого уровня качества жизни, результаты которого позволяют взвешенно оценить состояние и возможности потенциала региона, что обуславливает направления регионального развития. В работе определены составляющие стратегии развития сельского региона.

Ключевые слова: потенциал устойчивого развития и конкурентоспособности сельских регионов, инновационный потенциал, инвестиционный климат, внешнеэкономическая деятельность, агропродовольственная система, сельское обустройство, прогнозирование, моделирование, стратегия регионального развития.

SUMMARY

Yatsenko O. V. Capacity Building for Sustainable Development and Competitiveness of Rural Areas on the Basis of Innovation. – Manuscript.

Dissertation for the Doctor's degree of economic sciences, specialty 08.00.05 – The development of productive forces and regional economy. Mykolayiv National Agrarian University. – Mykolaiv, 2015.

Dissertation research is devoted to the complex decision of theoretical and methodological issues and to the ground of practical recommendations from forming potential steady development and competitiveness of rural regions on innovative principles.

The paper summarizes the scientific approaches to defining the essence of concepts «village», «rural locality», «rural territories», «rural regions», defined principles and the most important factors that significantly influence on steady development of rural regions, conducted classification of regions on typical

macroeconomic indexes, reasonably methodical approaches to quantitative evaluation of rural regions.

Special attention is paid to the grounding of methodological approaches formation of an innovative model of rural development, studied methodology for assessing innovation potential, investment climate, principles of creating social and economic sustainability and competitiveness.

Substantial nature of existing theories of regional agro-food systems is revealed, the method of quantitative evaluation of the agricultural systems is worked out, the authorized regional model reclamation and agricultural associations as effective agro-food system is offered external, strategic guidelines for economic growth and sustainable rural regions development are certain.

Normatively-legal regulation of agricultural improvement in current conditions is investigated in modern terms, the level of provision of rural regions infrastructural potential is analyzed, an estimation is carried out and the prognosis quantitative and quality parameters of rural arrangement development are worked out.

Prognosis technology of regional problem decision of steady, competitive development is offered from positions of analysis of the systems, programming and design, component strategies of regional development are certain.

Keywords: potential sustainability and competitiveness of rural areas, innovation capacity, investment climate, foreign trade, agro-food system, rural settlement, forecasting, modeling, regional development strategy.

Підписано до друку 27.03.2015.
Формат 60x84/16. Папір офсет.
Умов. друк. арк. 2,5.
Гарнітура Times. Тираж 100 шт.
Зам. № 762.

Видавець: Чабаненко Ю. А.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
серія ДК № 1898 від 11. 08. 2004 р.
Україна, м. Черкаси, вул. О. Дашкевича, 39
Тел: 0472/45-99-84; 56-46-66

Друк ФОП Чабаненко Ю.А.
Україна, м. Черкаси, вул. О. Дашкевича, 39
Тел: 0472/45-99-84 Е-mail: office@2upost.com